

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

Münevver
Kımdır
M. M. KÖNER

İkinci İnönü
Zaferi
M. Ş. ALTAN

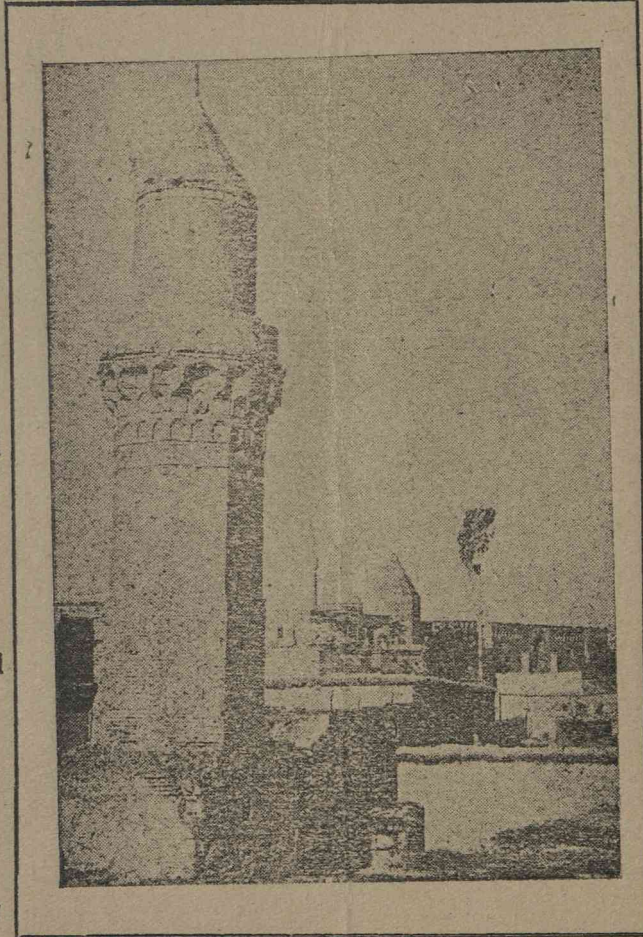
Üç Mezarlı
Bir Ölü
A. ERDOĞAN

Konya'da Musiki
M. R. GAZİMİHÂL

Konya
N. F. BAŞTAK

Mevlevîler Şehri
Konya
S. SUNGUR

Söz Derleme
Dergisi ve
Konya
KÂZİM DİLCİMEN

Ağaç Bayramı
H. YARDIMCI

Ateş Kızı
A. RIZA KORAP

Bugünün Konusu
İrk
Dr. M. H. ALADAĞ

Anadolu Hristi-
yanlarında
Türk ismi
M. M. KOMAN

23 Nisan
[FÂKİR USMAN

Dergiler
Arasında

Halkevi
Faaliyetleri.

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : VIII

NİSAN 1944

SAYI: 66

MÜNEVVER KİMDİR

(Kıymetli ÜLKÜ Mecmuasına armağan)

M. M. KONER

Daima ağızımızdan düşmeyen bir kelime. "Münevver," veya Türkçe güzel bir tabirle "AYDIN," Aceba aydın dediğimiz zaman neyi kasdediyoruz, ve yahud neyi kasdetmeliyiz? Bu meseleyi kurcalamak, derinleştirmek çok lâzımdır.

"Münevver," denince, ilk hatıra gelen tahsil görenlerdir. Hiç olmazsa bir Lise me'zunu ve yahud o derecede hususî tettebbude bulunmuş bir adam. Aceba münevver olmak sâdece tahsil görmeye mi bağlıdır? Şehadetnameli gayrı münevverler yok mudur? Sonra, şehadetnamesiz, hattâ hiç okumamış münevver olamaz mı?

Şimdi bu noktaları tetkik edelim. Bunun için evvelâ münevveri izah etmek lâzımgeliyor.

"Münevver," evvelâ; tahsil görmüş, görmüş amma yalnız mütehassısı bulunduğu bilginin üzerinde kalmayarak hususî tettebhüile diğer ilim ve san'at şubelerinde de kâfi malûmat edinmiş ve aynı zamanda bilgisini

terkibederek yaratıcı hamleler yapabilmiş adamdır. Bunu, şöyle bir tabirle hulâsa edelim: Münevver demek (Kültür Jeneral) i olan adam demektir. Nihayet, münevver demek, "sezen adam," demektir. Böyle bir adam, bu terkiбі görgülerinden dolayı daha bir takım vasıflara maliktir.

- 1 — Alâkalıdır: Münevver, nemelâzımcı değildir. Muhitin her şeyile alâkalıdır. İşi, yalnız resmî vazifesi değildir. Millî ve Vatanî her hareketi, aslî vazifesi kadar, ve belki de ondan daha üstün tutar.
- 2 — Münevver: (idarei maslahat) cı değildir. İşi pamuk ipliğiyle bağlayıp geçen; hakıykati yerinde olmayan arzulara feda eden adam değildir. Tedkıyk eden, gören, daima iyiye, doğruya giden adamdır.
- 3 — Münevver: kuvvetli telkıyne sahiptir. Her fırsatta, her yerde

doğru bildiği Vatani, Ahlâkî, içtimâî her şeyi daima Halka telkiye koştan adamdır.

4 — Münevver: Bilhassa, Sosyal yardım hareketlerinde, ön safta vazife alan adamdır. Memleketin içtimâî yardım şubelerinde vatandaşlarının her şekilde imdadına koştan ve bunu insanlığın en büyük vazifesi bilen adamdır.

5 — Nihayet, münevver demek, kendisine güvenilir, sözü özüne uyan kuvvetli bir karakter adamıdır. İşte münevverden ben bunu anlıyorum.

Yoksa; yalnız tahsilini bitirmiş, fakat yalnız bir noktada tek cepheli kalmış, ileri fikir ve hamlelere intibak kabiliyetinden uzak, sezgisi dar, hâdiseleri terkîp ve tahlilden mahrum ve her şeyden çekilmiş “Nemelâzım,” cı ise, bu, münevver değildir.

Meselâ: Bir riyaziyye âlimi, ve yahud bir fizişiyen, bir fiziyojist, eğer yalnız kendi branşı haricinde hiç bir şeyle meşgul olmamış ise, her hangi bir içtimâî meseleyi, bir san’at hâdisesini kavrayamıyor, hakîykatte intibak edemiyorsa, yerinde sayan tek cepheli bir mütehassısdır. Fakat münevver değildir. Eğer bir şâir veya bir san’atkâr, yalnız “ben şâirim,” veya “san’atkârım,” diyor, diğer ilim ve içtimâî meselelerden malûmatlı değil ve onlara kıymet vermemiş ise bu da, nihayet; sezen, intibak edebilen bir adam değildir. Ve nihayet münevver olamaz.

Vakıa bir ferdin bütün ilimlerde, san’atte yüksek bir ihtisas sahibi ol-

masına imkân yoktur, maksadımız da esasen bu değildir, ihtisas tekdir. Fakat onun etrafında o ihtisasa kuvvet verecek, sıcaklık verecek, onu yürütecek diğer ilim ve san’atten de lüzumu kadar bilgili olmak ve hepsini birbirine terkibetmek; “işte hakîyki münevverliğin esası budur,” demek istiyoruz.

Bunun için ilim ve san’at de, maddî gıdalar gibi, benliğimize her biri ayrı ayrı ma’nevî hayat kudreti veren birer ruhî unsurlardır. İnsan tek gıda ile yaşayamayacağı gibi yüksek bir ruhî yaşayış da tek cepheli olamaz. Bunun içindir ki hazm edilmemiş bir tahsil, tek cepheli bir ihtisas, hiç bir vakit “Eklere,” bir adam vasfını veremez.

Şu halde ilim, san’at, münevverliğin bir müvellidi değil, sadece bir mütemmimidir. Hiç tahsil görmediği halde bazan, memleket için çok faydalı ve hâdiseleri hadsî bir şekilde sezen öyle okumamışlar vardır ki onlar, yukarda saydığım münevverliğin vasıflarını tamamiyle nefislerinde toplamışlardır. Onlarla konuşunuz, en ince meseleleri lâıyk olduğu bir ehemmiyetle takdir ve kabul ederler.

Bundan şu netice çıkıyor ki münevverlik, sadece kitaplardan değil, en çok hayattan alınan bir haslettir.

Netice olarak yüksek münevver: kitabın dediği ile hayatın gidişini bir biriyle uygun bir hâle sokarak bütün hayatı boyunca kendisinden Memleket Millet istifade eden, ve bir nazarda işin iç yüzünü gören insandır.

İKİNCİ İNÖNÜ ZAFERİ

«Kurtuluş dâvâımızın yolunu aydınlatan ilk parlak ışıktır»

M. Ş. ALTAN

23 yıl önce, Millî Şef ve büyük Başbuğumuz İSMET İNÖNÜ’nün, önünde açılan Zafer sahnesinin önemini hiç bir deyim, Ebedî Şef ATATÜRK’ün bu sahneyi tesbit eden tarihî sözleri kadar canlandırıp değerlendiremez.

Metris tepenin, 23 yıl önce, İsmet İnönü’ye seyrettirdiği muhteşem levha milletimizin, dünyayı şaşırtan, şahlanışından ilk parçadır; Ve kurtuluş dâvâımızın yolunu aydınlatan ilk parlak ışıktır.

O gün, Millî Şef, Garplılarca, Şarktan her parça gibi, bir (Masallar ve tevekküller diyarı) sayılan bu topraklar üstünde kurulu bir Vatan; ve bu vatana gerçekten sahip diri bir Millet’in yaşamakta olduğunu gösteren yalnız askerî bir zafer değil, aynı zamanda tepkileri geniş ve anlamı büyük tarihî bir imtihan da kazanmıştır. Kurtuluş savaşımızın bundan sonraki safhaları ve kazançları hep bu imtihanın verimleri olmuştur.

Bir sabun köpüğü gibi bir fiskede dağılıp sineceği sanılan diriliğimizin nasıl aşındırılamaz ve aşınmaz bir ruh uyanıklığına ve inanca dayandığını düşmanlık dünyası İkinci İnönü’nde öğrendi.

300 yıldanberi kendisine iftiralar edilen Türk Milleti’nin ömrüne bir kılıncı indirimiyle son vermek isteyenler İnönü kapılarında uğradıkları şaşkınlıklarını, Dumlupınar’da tarihin pek az gördüğü yaman bir bozgunla tamamladılar, kendini beğenmiş bir

siyasetin kanlı hesaplarını yüz kızartıcı bir iflâsın masası üstünde kapamak zorunda kaldılar.

23 yıl önce o günkü “Şeref meydanını,” seyreden kahraman, ağaran saçlarına rağmen değeri genç ve taze kalmış varlığıyla bugün de Millî yükselişimize ve geleceklerimize yönem veriyor, hâkim bulunuyor; dâvâımızın şerefli bayrağını aynı yigit ruhunun eşsiz gücü ve verimliliğiyle yüceleşen elinde tutuyor.

O günkü dünya, bugün kendini, kendi ufuklarında kanlı bir mendil içinde koklar; her gün yeni bir trajediye sahne olurken, İnönü’nde yıkılmak istenen bir Millet’in ve Kumandanının aydın görüşleri, asil duygularıyla örnek bir Şef, temkinli bir Millet olarak şeref yerinde bulunmuş, ne garip bir tarih cilvesidir.

İnsanlık duygularında, sulh ve medeniyet anlayışında daima kendilerine üstünlük ve öncülük payı ayırmak iddiasında bulunmaya alışık olanlar, İkinci İnönü’nün 23 cü yıl dönümünde, hâlâ sürüp giden bu tarih hercümerci karşısında bilmeyiz, bu iddialarını nasıl görürler?

Onlar, nasıl düşünürlerse düşünsünler, biz, o günkü Kahramanı bugün başımızda görmek ve taşımakla, o günkü zafer ve imtihanı yolumuzun ışığı bilmekle övünebilir; geleceklere - olayları uyanık bir gözle inceleyip güderek - artan bir güven ve inançla hazırlanabiliriz.

Konya 12. 4. 1944

ÜÇ MEZARLI BİR ÖLÜ

A. ERDOĞAN

On dokuzuncu asrın ilk yarısında siyasî ve idarî işlerde oynadığı ehemmiyetli rolle kendisine Osmanlı devleti ricali arasında büyük bir şöhret temin eden Hâlet efendi'nin hayatı kadar mezarı da incelenmeğe değer mevzulardan birisidir. Biz burada onun hususî ve idarî hayatına ait ihmal edildiğini zannettiğimiz bazı noktaları üzerinde durarak bir kaç söz söyleyecek ve onu müteakip ölümünden sonra adına üç muhtelif yerde yapılan mezarlar hakkında bildiklerimizi arzedeceğiz :

Bir çok bakımlardan tetkike değer bir şahsiyet olan Mehmed Sait Hâlet efendi, dediğimiz gibi, Osmanlı tarihinde emsali az görülen sîmalardan birisidir. (1) Bir aralık Pariste geçirdiği dört yıla yakın süren elçiliği ile Osmanlı devletinin haricî siyasetine de karışan bu zatın bizce asıl ehemmiyeti, Fransa gibi yurt dışı bir toprakta Türkiyeyi temsil etmesinden ziyade memleket sınırları içinde kazandığı şöhretin genişliğinden ileri gelmektedir. İçlerinde İzzet Molla gibi bir şâirin ve Mehmed Tayyar efendi gibi güngörmüş münevver bir zatın bulunduğu taraftar ve aleyhtarları ona dair gerek sağlığında olsun, gerekse ölümünden sonra bulunsun, bir birini nakzedecek şekilde bir çok yazılar yazmışlar ve bir hayli vesikalar

(1) — Hafız Hüseyin efendi, onun adını "Hâlet Mustafa," olarak kaydetmekte ise de doğru değildir. (Bak: Hadikatülcevami Cilt 2, Sahife 47)

bırakmışlardır. İlk bakışta birbirinin tamamen zıddı olarak görünen bu iki muhalif cepheli düşünce sahipleri, onun iyilik ve kötülüklerini sayıp dökerken hiç farkında olmıyarak ölümünden sonra bile tesir ve nüfuzu devam etmiş olan büyük bir şöhretin geniş bir insan kütlesi üzerinde asırlarca kökleşmesine sebep olmuşlardır.

Hâlet efendi, Şeyhülislâm Şerif efendinin mensuplarından Kırımlı Kadı Hüseyin efendinin oğludur. (2) Meşihat müntesipleri arasında ehemmiyetli bir mevki kazanmış olan babası, oğlu Sait Hâlet efendiye iyi bir tahsil verdirmeye ve onu çok kısa bir zamanda devletin büyük işleri başına geçirmeye muvaffak olmuştur. İlmiye sınıfında daha kısa bir yoldan yükselmesi kuvvetle muhtemel iken şiir ve edebiyata karşı temayül ve istidadının fazlalığı yüzünden idarî ve mülkî işlere sarılmış ve devrin hariciye nazırlığı vazifesini ifa etmekte olan Rasîd efendi ile meşhur Ebûbekir Sami

(2) — 1197 (M. 1782) yılında ölen Hüseyin efendi, İstanbulda Edirne kapısından Eyübe giderken Otakçılarda Fethi Çelebi camii yakınında gömülmüştür. Mezarının etrafı demir parmaklıkla çevrilmiş olup mermer sütunludur. Mezar taşında : « رجال دولته عليه دن سابقا »
« توقيعی دیوان همایون محمد سمید حالت افندیك پدری اشرف قضاة كرامدن مرحوم و مقفور المحتاج الى رحمة ربه الغفور »
« قریمی حسین افندی روحیچون لفاتحه ۱۱۹۷ » ibaresi mahkûktur. Bunu Hâlet efendi yaptırmıştır. (Bak: Hafız Hüseyin Hadikatülcevami Cilt 2, Sahife 47)

paşaya (3) mühürdar ve kethüda olmuştur. Otuz yaşlarına yaklaştığı sırada Şeyh Galib'in sohbeti halakasına devamla başlayan, Hâlet efendi, ondan aldığı manevî bir zevk ile kendisini Mevlevîliğe bağlamış ve hemen hemen 1822 (H. 1238) yılına kadar devam eden hayatı boyunca ona sadık kalmıştır. Nihayet Mustafa Reşit efendi iltimasile haccgânlık rütbesine erişen Hâlet efendi, az sonra Paris'e elçi olarak gönderilmiş ve yukarda söylediğimiz gibi orada dört seneye yakın bir müddet kalmıştır. 1802 (H. 1217) (4) İstanbula döndüğü zaman üzerine beylikcilik vazifesini alan Hâlet efendi, daha sonra rikâbı Hümayun Reisülküttabı nasbedilmiş ve Mahmud II nin çok yakın mensuplarından İbrahim Refet efendinin himayesile saraya bile sokulmakta gecikmemiştir. Hattâ onun ölümünden sonra yerine geçerek Mahmud II nin bir çok idarî işlerde gizli müsteşarı olmuştur. (5)

Cevdet Paşa ile Hafız Hüseyin efendinin kayıtlarına göre Hâlet efendi bu vazifesinde bir müddet kaldıktan sonra İngilizlerle uyuşmuş olduğu iddiasile o sıralarda Fransa'nın Türkiyedeki elçisi bulunan Sebastiyani'nin devamlı ısrarı üzerine azledilmiş ve bir hafta sonra Kütahyaya menfi ola-

(3) — Ebubekir Sami Paşa Tanzimatın ilânını takib eden yıllarda Konya valiliğinde bulunmuştur. Orada bulunduğu mezkûr müddet zarfında bir çok sahalarda faaliyet gösteren bu zatın şiir ve edebiyatla da yakın bir alakası mevcud olduğu söylenmektedir.

(4) — Enver Ziya Karal, Hâlet efendinin Paris büyük elçiliği, İstanbul, Kenan Bs. 1940

5 — Abdurrahman Şeref, Tarih musahabeleri.

rak gönderilmiştir. (6) Kütahyada bir sene kadar süren bir menfa hayatından sonra İstanbul'a dönen Hâlet efendi, Bağdad Kölemen ocağının başında bulunan Süleyman paşayı yola getirmek ve seleflerinden beri bakayada kalıp bir türlü tesviye edilemeyen vergiyi tahsil eylemek üzere Nevşehirli İbrahim paşanın torunlarından İbrahim bey'in tavsiyesile Irak'a gönderilmiştir. (7)

O, İstanbulda çıkan bir çok buhran ve isyanlar yüzünden üzerine aldığı işi güçlüklerle yoluna koyabilmiş ve böylece kısmî bir muvaffakiyetle Hükümet merkezine dönebilmiştir. Buna rağmen onun Bağdaddaki şöyle böyle bir muvaffakiyeti, İstanbul'da devlet ekâbir ve ricali arasında kendisi için büyük bir başarı olarak kabul edilmiştir.

Avdet eder etmez rikâbı Hümayun Kethüdası olan Hâlet efendi, az sonra nişancı nasbolunmuş ve bu sonuncu vazifesinde uzun müddet kalmıştır. Halk arasında umumiyetle devlet kâhyası olarak anılan bu zat, Selim III

6 — Cevdet Paşa, Tarihi Cevdet, C. 8, S. 317. Hâlet efendinin nefyi ile boşalan yere Canib efendi diye maruf olan defter emini Salih efendi getirilmiştir. Bütün rakiplerini kolaylıkla bertaraf edebilen Hâlet ef. Rikâbı saltanatta yalnız bu zata galebe çalamamıştır. (Bak: Abdurrahman Şeref, Tarih musahabeleri, S. 25-38). Ayvansaraylı Hafız Hüseyin ef. Hâlet efendinin reisülküttablıktan 7 Muharrem 1223 te azledildiğini ve bir hafta sonra Kütahyaya sürgün edildiğini söylemektedir. (Bak: Hadikatülcevami C. 2, S. 47-48).

(7) — Mustafa Paşa, Netayicülvukuat C., S. Hâlet efendi Irak'a gidip Bağdad'a dahil olduğu anda İzzet Molla şöyle bir tarih düşürmüştür :

Eyledi dari selame dahil
Kıldı Hâlet kuluna Hak imdat
Sordular Ruhii Bağdadiden
Didi tarihini ruhu Bağdad

ve onu müteakip Mahmud II devirlerindeki askeri ıslahata şiddetle muhalefet gösteren ve bunun için de Yeniçeri ocağını kendisine daima destek itinaaz eyliyen bir şahıs olmaktan kurtulamamıştır.

Mora karışıklığı baş gösterdiği sırada hâdiselerin seyrini adım adım takip etmekte gecikmiyen Hâlet efendi, ihtilâl şayialarının Yanya Valisi Tepedelenli Ali paşa tarafından ortaya atıldığına kani olmuş ve o havallide âsayış ve sükunetin temini için onun katli lüzumunda ısrar eylemiştir. Ali paşanın katli bahis mevzuu olduğu sıralarda Hâlet efendinin bu fikrine Tarihi Ata sahibi Ahmed bey'in babası olan Mehmed Tayyar efendi (8) gibi bazı zevat muhalefet göstermişlerse de neticede, herkesce bilindiği veçhile hadisenin önüne geçmek kabil olmamıştır.

Benderli Ali Paşa Sadrazam olduğu esnada Hâlet efendinin bir çok kimselere yaptığı fenalıklara vakıf olmuş ve bütün bu gibi çirkin işler onun üzerinde çok fena bir tesir bırakmıştır. İdamını temin hususunda bir hayli çalışmalarına rağmen bu arzularına muvaffak olamıyan Benderli Ali ve Hacı Salih paşalardan sonra sadarete geçen Deli Abdullah Paşa onu evvelâ Konya'ya nefyettirmeğe (9) ve bir az sonra da orada başını kestirmeğe muvaffak olmuştur.

Hâlet efendi, menfası olan Konya'

(8) — Ahmet Ata, C. 2, S. 98 - 105

(9) — Cevdet Paşanın ifadesine göre Hâlet efendi bir kere de Rikâbı Hümayun Riyasetinden azledilerek Kütahyaya nefyedilmiştir. (Bak: Tarihi Cevdet C. 8, S. 317).

ya giderken Padişahdan alınan bir katil fermanı da İstanbul'da Süleymaniyede komşusu olan Korucu Arif Ağaya (10) teslim edilmiş ve hemen onun arkasından o istikamette yola çıkarılmıştır. Nihayet Konya'ya vasil olduktan pek az sonra 1822 (H. 11 Rebiülevvel) de Arif Ağa tarafından başı uçurulmuş, cesedi Konya'da bırakılarak Mevlâna dergâhının harimindeki Hasan Paşa türbesi önüne gömülmüş, (11) başı ise İstanbul'a nakledilerek Galata Mevlevihanesi haziresinde Şeyh Kudretullah efendinin ayakucunda ve caddeye nazır soldan birinci pencerenin önüne defnedilmiştir.

Baharî Efkâr de, Hazanî Asâr'ın da ve Mihnetkeşan'ında hakkında bir çok medhiye ve kasıdeler vücuda ge-

(10) — Korii Hümayun ağası olan Arif ağanın evi, İstanbulda Süleymaniye semtinde Bozdoğan kemeri yakınında idi. Birçok vezirlerin kavasbaşılığını yapan bu adam, İspartalı Seyid Ali Paşanın sadareten ayrılmasından sonra münzeviyane bir hayat geçirmiş bulunuyordu. Komşusu olması dolayısıyla Hâlet efendinin de dostlarından olan bu zatın seçilmesi, Hâlet efendi üzerinde hatıra gelmesi imkân dahilinde olan her hangi bir şüpheye meydan vermemek olduğu aşîkârdır.

(11) — Hâlet efendinin bugün müze itti-haz edilen Mevlâna dergâhında Hasan paşa türbesi önünde bulunan mezar taşında şu kitabe mahkûktur :

هو الخلاق الباقي

رجال دولت عليه دن مرحوم

و مغفور الى رحمة

ربه الغفور مجبائدين محمد سميد

حالت افندي روحچيون الفاتحه

١١ ربيع اول ١٢٣٨

tiren İzzet Molla (12) hâmisî olan ber aldığı zaman şöyle bir tarihi söylemekten kendisini menedememiştir :

Bir kere ölme yoksa dünya eder feramuş
Âkil ümid eder mi fevtinde matem olsun
Teskin eder mi derdi dünyayı şehdi ikbal
Hiç zahme semmi mühlik mümkün mi merhen olsun
Hâlet efendi işte azmeyledi behişte
İsterse Hasımı dünya, âdası âlem olsun
Ben nan ü nimetile dilsirim etmem inkâr
Yarab o zatı mükrim ukbada mükrem olsun
Gitti o kâni himmet tarih yazdı İzzet

(حالت سميد افندي پیرانه همدام اولسون)

1238

Üç yerde mezarı olan ve her birinde ayrı ayrı mezar taşı bulunan bu zatın Konya'dakinde cesedi, Galata Mevlevihanesinde ise başı bulunmaktadır. Bunlardan başka onun bir de üçüncü olarak Beşiktaşla Ortaköy arasında bulunan Yahya efendi mezarlığında namına dikilen bir mezar taşı daha vardır.

Mahmud II tarafından idamına irade verilen Hâlet efendinin o tarihlerde taraftarlarının çokluğu gözönünde tutularak İstanbul'da veya İstanbul'a yakın bir yerde ifnası uygun görülmemiş ve kendisinin Mevlevîliğe karşı büyük bir sevgi ve muhabbet beslemesi münasebetile evvelâ Konya'ya nefyi cihetine gidilmiş ve az sonra da alınan bir irade ile orada idamı icra edilmiştir. Bu suretle cesedi Konya'ya, ve kesilen başı ise İstanbul'a getirilerek Galata Mevlevihanesi haziresine, gömülmüş ve bun-

(12) — Hâlet efendi Konyada idam olduğu sırada aslen Konyalı olan İzzet Molla Galata Kadısı bulunuyordu "Bahar-ı Efkâr," ve "Hazan-ı Âsar," adını verdiği büyük divanında hakkında söylediği üç uzun kaside ile şurasına burasına serpştirdiği bir çok tarihi kıt'alar. Mihnetkeşandaki ifadelerine çok uygun gelmektedir.

ların her birinine birer nişane olmak üzere mahkûk taşlar dikilmiştir. Mensupları tarafından ayrıca bir taş ta Yahya efendi mezarlığına rekzedildiği anlaşılmıştır. (13)

(13) — Hâlet efendinin İstanbulda bulunan iki mezar taşı, birbirinin hemen hemen aynıdır. Galata Mevlevihanesi haziresindeki mermerden mamul tek sütunlu üstüvanî taşında talik ile İzzet Molla'nın şu tarihi mahkûktur.

عزت بو مصراع تام

تاریخ ماتم اولسون

حالت سميد افندي

پیرانه همدام اولسون

Yahya efendi mezarlığında ise namına aynı şekilde bir taş rekzedilmiştir. Bu taş mezkûr dergâhın cümle kapısının sağındaki kabristanın içinde bulunmaktadır. Bazı zevatın ifadelerine göre İstanbulda Hâlet efendi adına dikilmiş olan mezar taşından ikincisi kendilerinin sağlığında sayfiyesi olan Beşiktaş'taki Yahya efendi haziresine bir hatıra olarak rekzedilmiştir. O tarihlerde Beşiktaş ve Ortaköy havalisinin İstanbullular için bir nevi gezinti yeri olduğu düşünülürse onların bu husustaki ifadelerine doğru nazarile bakmak icabeder. Hafız Hüseyin efendi, kesik başın onbeş gün sonra Padişahın emrile Galata Mevlevihanesindeki yerinden çıkarılarak Yahya efendi türbesi civarında bir yere gömüldüğünü söylemektedir. (Bak: Hadikatülcevami c. 2, s. 47 - 48)

Mezar taşlarının ölüleri yad etmek için birer küçük âbideden başka bir şey olmadıkları düşünülürse Sefine-türrüesa'nın bilâhare bazı kıylû-kal üzerine Galata Mevlevîhanesinden kesik başının çıkarılarak Yahya efendi dergâhına nakledilişi hakkındaki rivayetine doğru nazarile bakılamaz. Gerçek Mevlevîhanede ötedenberi ağızdan ağıza dolaşan rivayetlere ve gerekse Osmanlı Türklerince bir şahıs için böyle müteaddit mezar âbidelelerinin yapılmış olduğuna bakarak Hâlet efendinin üçüncü mezarı hakkında yukarıda söylediğimiz sözün mahiyetini izah etmiş olacağımız muhakkaktır.

Onsekizinci asrın en büyük Osmanlı ricalinden birisi olan Nevşehirli Damat İbrahim paşanın mezarı ile meşhur tezkire sahibi Mirza zade Salim efendinin ve diğer bir çok zevatın müteaddit yerlerde bulunan mezar taşları bu kabildendir.

(14) — İzzet Molla tarafından Hâlet efendinin yakın akraba ve dostları için söylenen parçalardan birisi biraderi Ömer Tahir Dedenin ölümü üzerine vücuda getirilen şu parçadır:

“Dâderi Hâlet efendi bir zaman,
“Eyledikde azmi gülzarü hayal,
“Acıyup canlar didi tarihini,”

“Âşkile olmuş idi hayretzede,
“Hicri kıldı âlemi âteşgede,
“(ایلدی رحلت عمر طاهر دده) ”

1231

(15) — Hâlet efendinin Kütahyada inşa ettirdiği bir çeşme için İzzet Molla tarafından söylenen iki tarihten birisi şudur :

Yapdı Kütahyada Hâlet efendi Çeşmesar
Müjde Hızra gezmesüü âbı-baka oldu revan
Eyleyub işrab banisin dedim tarihini

آب دلجو چشمه حالفرا اولدی روان

1230

Yine aynı zat tarafından Galata Mevlevîhanesinde yaptırılan kütüphane binası için şöyle bir kıt'a söylenmiştir :

Vakfı her âlem olan Mevlâna Hâlet yolına camını vakfetse seza
Ne kubbei eflâk kütüphane olur Eylesem Eger çürümümü ketbü imlâ
Mecmuai isyanımı setretmek için Etti keremi üstüne bir kubbe bina

Keza aynı şâir mezkûr kütüphanenin mührü için de şöyle bir Farsça beyit tanzim eylemiştir :

الهی جمع کتب کرده اهل وحدت را

بده بدست یمیش کتاب حالت را

Hâlet efendinin hayatile Konya'da vukubulan idamına ait bazı noktaları böylece hulâsa ettikten sonra onun lütuflarından müstefid olanları ve gayız ve kinine maruz kalanları da kısaca zikretmek icabeder, Hâlet efendinin lütuflarından en ziyade faydalanan zat, hiç şüphesiz İzzet Molladır. Yukarıda söylediğimiz gibi Baharı Ef kâr ve Hazanı Âsar'da ve Himmetkeşan'da velinimetî olan Hâlet efendi hakkında bir çok edebî parçalara rastlanmak kabildir. Birbirinden uzun olan üç kasidesile bir ramazan tebriki istisna edilirse diğerleri ya onun Ömer Tahir Dede adlı kardeşi için, yahut da Hâlet efendi, Dilcû kadın ve Sait ağa adlarını taşıyan yakın akraba ve dostlarının ölümleri üzerine söylenmiş parçalardır. (14) Bundan başka Kütahya'da ve İstanbul'da inşa ettirdiği bir çeşme ile bir kütüphane için ayrıca bir kaç manzume daha tertip eylemiştir. (15)

Hâlet efendinin İzzet Molla ve Kudretullah efendi gibi lütuflarından müstefid olan meclupları olduğu gibi, gadrine uğriyanlar da eksik değildir. Bunların başında “Tarihi Ata,” sahibi Ahmet Ata bey'in babası olan Mehmed Tayyar efendiye zikredebiliriz. Söylendiğine göre o tarihlerde Mehmet tayyar efendi Çığaran sarayının Yıldız caddesinde Güvercinlik adı verilen bir mevkideki evinde doksan yaşlarında bulunduğu halde münzeviyane bir hayat geçiriyordu. Bir gün İzzet Molla vasıtasile Hâlet efendinin bir davetile karşılaşan Mehmet Tayyar efendi, yaşının hayli ilerlemiş olduğunu iddia ederek onun böyle bir arzusuna icabet etmemek istemiş ise de sonunda çarnaçar razı olmuşdu. İçlerinde Behcet ve Hayrullah efendilerle arpa emini Salih Paşanın, musahip Sait ve Yesarî Zade Mustafa İzzet efendilerin bulunduğu bir gurubun toplanması için Hâlet efendice buluşma ve konuşma yeri olarak kendi sahilhanesi civarındaki Safayı Zade Ahmet efendi yalısı uygun görülmüş ve orası kira ile tutulmuştur.

Bu yalıda yapılan toplantılarda Mehmet Tayyar efendinin askerî ve idarî ıslahatta esas prensipin Yeniçeri ocağının ilgası olacağını ortaya atması, nüfuz ve itibarı selefi anbar emini İbrahim efendiye gölgede bırakacak derecede artan Hâlet efendi üzerine fena bir tesir bırakmıştır. O sırada Yanya Vâlisi Tepedenli Ali paşanın maiyetinden kaçan Arnavut İsmail beyin İstanbulda paşanın adamları tarafından katli teşebbüsü, Hâlet efendi nazarında büyük bir kıyam hareketinin başlangıcı olarak kabul edilmiş ve yalıda yapılan başka bir toplantıda bunun müzakeresi dahi teklif edilmişti. Bu hususta Mehmet Tayyar efendi suya sabuna dokunmadan meseleyi kapatmak istemiş ise de, mu-

vaffak olamamış ve neticede Tepedenli gibi bazı eyalet vâlilerinin yerlerinde alıkonulmasını devletin baka ve idamesi için elzem olduğunu bildirmek mecburiyetinde kalmıştı.

Tayyar Zade Ata bey'in ifadelerine göre akıl ve zekâ sahibi olan ve o nisbette hodbin ve garazkâr bulunan Hâlet efendi, babasının bu makul cevabından çok ziyade müteessir olmuş ve onu haksız olarak Kıbrıs adasına nefyetmeğe bile karar vermiştir. Birbir zorlukla menfası Bursaya tebdil ettirilen Mehmed Tayyar efendi bir müddet sonra affolunup İstanbul'a döndüğü zaman Bahçekapısı iskelesinde büyük bir kalabalıkla karşılaşmış ve bunun Bostancı Başı Abdullah paşanın emrile Hâlet efendinin Konyada kesilen başının İstanbul'a gelmesi münasebetile hasıl olduğunu öğrenmişti. (16)

Garip bir tecellidirki yekdiğerine zıt iki şahsiyet sahibi olan Hâlet efendi derviş meşreb tabiatına ve bir çok hayratın banisi olmasına rağmen o kadar da gaddar ve rakiplerini ölümle tehdit ve bertaraf edecek kadar denatkâr idi. Fakat hakkın ezeli kudreti bu dokunulmaz zannedilen kuvveti de ezmiş ve onun başkalarına reva gördüğü cezayı yukarıda anlatıldığı üzere, kendisi için de şiddetle tatbik eylemiştir. Hattâ her fanî şahsın son arzusu olması lâzımgelen toplu bir ebedî istirahatgâhtan da mahrum bırak-

(16) — Mehmed Tayyar efendi, menfası olan Bursadan avdet ettiği zaman, gadrine uğradığı Hâlet efendinin vücutundan kesilmek suretile ayrılan başını görmüş ve bundan az bir müddet sonra yüz üç yaşında olduğu halde ölmüştür. (Ayrıca bak : Ahmed Ata, tarihi Ata, cilt 2, sahife 98 - 105). Hafız Hüseyin efendi, Üsküdar korucu başısı olan Arif ağa'nın Hâlet efendinin başını İstanbul'a getirdiğini ve Bâb-ı Hümayun pişgâhında teşhir edildiğini yazıyor. (Bak : Hadikatülccevami cilt 2, sahife 47 - 48)

miştir. Hayır ile şerri aynı zamanda düşünen başı bir tarafta, ikbal sandal-yasına bir türlü sığdıramadığı vücudu ise başka bir tarafta kalmıştır.

Hâlet efendinin eserlerine gelince:

Şeyh Galib'in sohbeti halekasına kavuşan Hâlet efendi, Mevlevîliğe karşı içerisinde büyük bir sevgi duymuş ve bu sevgi tesirile 1779 (H. 1193) te Yenikapı Mevlevihanesi seccadeni-şini Seyit Ali Nutki Dededen arakiyye giymiş ve 1818 (18 Muharrem 1234) de de Mehmet Sait Hemdem çelebi tara-fından debbağ Derviş Mehmed veda-tiyle kendisine icazet ve destarlık sikk-e ve hilâfet verilmiştir. Eski âdet üzerine tekbir edilen sikke, Mevlâna'nın sandukasının puşidesi altında on sekiz gün kaldıktan sonra gönderil-miştir.

Hâlet efendinin Kulekapısı dahi denilen Galata Mevlevihanesinde inşa ettirdiği sebil ve çeşme ile kütüphane, (17) onun İstanbuldaki en mühim eserlerindendir. Ölmeden evvel kendi-sine bir de medfen mahalli tefrik eyle-miş ise de düşündüğünü tahakkuk etti-rememiştir. Babası olan Hüseyin efendi için Otakıcılarda inşa ettirdiği mezar âbidesinden başka ahşap olarak yapılmış olan Hazreti Şârihin merkadini mermerden ihya eylemiş ve ayrıca bir de Mevlevî şeyhlerinden Kudretullah efendinin babası olan aşçıbaşı Ahmed

(17) — Galib Dede ile tanışarak Mevlevî tarikatine giren Hâlet efendi, Galata Mevlevihanesinin kapısı yanına küçük fakat çok kıymetli eserleri havi bir kütüphane yaptırmıştır. Gürültünün fazlalığı yüzünden kitab okumak imkânı güçleştiği için onbeş yıl önce Maarif Umum Müfettişi bulunan Ali Canib bey'in delâletile mezkûr kütüphanenin kitap-ları Süleymaniye Umumi kütüphanesine nakl-edilmiştir. (Bak : Çınaraltı Sayı : 124)

Dede ile Cemaleddini Uşşakî için birer türbe inşa eylemiştir. (18)

Hâlet efendi bundan başka yukarıda zikrelediğimiz gibi İstanbulda bir kütüphane ile Kütahyada bir çeşme bina eylemiştir. Mevlevî tarikatine ve tekkelerine bir hayli hizmeti geçen Mehmed Sait Hâlet efendi, Hem-dem Çelebi tarafından Yeşilkubbenin çinilerinin tamiri lüzumu bildirilmesi üzerine, Mahmud II nin fermanile adamlarından Mustafa ağayı bina emini tayin eylemiş ve onu tedarik edilen lüzumu kadar mimar, kalfa, nakkaş ve sair amele ile birlikte Konya'ya göndermiştir. Mustafa ağa ise evvelâ Kütahyaya giderek Vali marifetile hazırlanan çinileri almış ve oraya vasil olmuştur. Böylece 13 Şaban

(18) — Bu türbe de babasının gibi etrafı demir parmaklıkla çevrilmiş olup mermer sütunludur. İzzet Molla, Hâlet efendi tarafından 1285 yılında yaptırılan bu sonuncu türbe için ayrı ayrı olmak üzere şu üç tarihi kit'ayı düşürmüştür :

Ahmed Dedeye türbei pür nur yapıldı
Envarı keramet ile gerdun yine doldu
Çok kubbe yapılmışdı bu tarihe gelince

مانند حیات تربة آشچی دده اولدی

1285

Hadimi matbahı darünnaimi Mevlâna
Etti hayrında dahi sofrayı ihsan kûşad
Yaptırıp bendesi Hâlet didi İzzet tarih

آشچی باشی دده نك قبری قلندی ایجاد

1285

Aşçı dedenin ölümü üzerine ise İzzet Molla tarafından şu kit'ayı tarihiyye söylenmiştir :

Aşçıbaşı verdi canın nimeti didar için
Feyzi Mevlâna ile olmuşdu dilsiri hayat
İzzet Ağa vahdegüzin oldukda tarihin dedim

هو دیوب سید صحیح مولوی ایتدی وفات

İzzet Mollanın Cemaleddini Uşşakî türbesi için söylediği kit'ayı tarihiyyenin son iki beyiti ise şudur :

İzzeta fahrederim bende yazdı tarihin

کرم حقله نو تربة قلندی احیا

1232 tarihine raslayan bir Pazar günü Yeşilkubbeye çini yerleştirilmesine başlanılarak mezkûr iş iki ay sonra tamamlanmıştır. Bu esnada yeşilkub-beden çıkarılan eski çinilerin mühim bir kısmının tarikatının bahçesine ve mütebakisinin de İstanbul'a getirildiği söylenmektedir. (19)

Hâlet efendinin eserlerine temas ederken İstanbuldaki evinde tanzim ve tescil eylediği bir vakfiyesini unutmak doğru olmasa gerek. 1819 Cemaziyelahir 1235 tarihinde tanzim edilen mezkûr vakfiye hakkında zamanının hükümdarı olan Mahmud II tarafından bir de ferman sadır olmuştur. (20)

Bazı tarihî kaynaklarla arşiv vesikalarında görüldüğüne göre Hâlet efendinin evi İstanbulda Süleymaniye camii yolu üzerinde ve Bozdoğan kemeri civarında olduğu anlaşılmaktadır. (21) Bu evin, kendisini katletmek üzere Sadriazam Deli Abdullah paşa tarafından Konyaya gönderilen Korumabaşı Arif ağanın hanesi yakınında olduğu, ve bu itibarla onların birbirine dost iki komşu bulunduğu söylen-

(19) — Mehmed Ziya, Yenikapı Mevlevîhanesi, İstanbul 1929 S. 76

(20) — Mahmud II tarafından mezkûr vakfiye hakkında verilen ferman da :

«اجل رجال دولت علیہ دن توقی دیوان ہما یونم اسبق
اقتضار لامرا والا کار محمد سمید حالت دام علوہ نک تولیتی
کوتاہیہ مولویخانہ سندہ پوست نشین ارشاد اولانلرہ شرط
ایدہ رک تنظیمہ موفق اولدینی مدینہ منورہ سبیل ،
چشمہ لر و کوہر و خیرات سائرہ سی وقفنک آناتولی محاسبہ سنہ
بعد القید مدینہ کوتاہیہ سجلہ دخی تثبیت اولونماسہ دائرہ .»
ifadesi görülmektedir. Ve tarihi "Cemaziyel-ahir 1235" tır.

(21) — İhtifalcı Mehmed Ziya Bey, "Yenikapı Mevlevihanesi," adlı eserinde Hâlet efendiden bahsederken evinin Galatada olduğunu söylemekte ise de hakikate ne derecede tetabuk ettiği bilinemez. (Bak : Yenikapı Mevlevihanesi sahife 76)

mektedir. Hâlet efendi tarafından kendi evinde tanzim edilen bu vakfiyenin aslının veya suretinin bugün nerede bulunduğunu bilmiyoruz. İleride şayet ele geçecek olursa orada Hâlet efendiye ait bu güne gelinceye kadar meçhul kalan bir çok noktaların meydana çıkacağını ve mahmud II tarafından mezkûr vakfiyeye dair verilen fermanın anlaşılacağına göre Medine ile Kütahya beldelerine ait bazı tarihî kayıtların belli olacağı muhakkaktır.

Hâlet efendinin, yukarıdaki olduğu gibi, bugün nerede olduğu bilinmeyen başka bir vakfiyesi daha bulunduğu söylenmektedir. Mahiyet itibarile çok garib olan bu sonuncu vesikayı eskiden görmüş bazı alâkadar zevatın ifadelerine göre Hâlet efendi, bu vakfiyesinde, kendi malından yüz lirayı ayırarak nedimlerinden olan Rum fakirlerine taksim edilmek üzere patrikhaneye teslim etmiş ve patriklik makamında bulunan zevatı da bu işe mütevellî tayin eylemiştir.

Tepedelenli Ali Paşa mes'elesinde ve fenerli rumlardan terceman Kalimaki ile olan şahsî temas ve münasebetlerinde gayet açık bir şekilde görüleceği üzere Hâlet efendinin zamanındaki Rum cemaatine karşı dostane diyebileceğimiz bir ilgisi mevcuttu. Bu itibarla onun mezkûr vakfiyesile kendi malından bir miktar meblağı patrikhane vasıtasile Rum cemaatinden muayyen bir zümreye tahsis etmesi pek de hatıra gelmeyecek ihtimallerden değildir.

Selim III, Mustafa IV ve bilhassa Mahmut II devirlerinde Osmanlı devleti ricali arasında çok büyük bir nüfuz sahibi olduğu âşikâr olan Hâlet efendinin hayatına ve eserlerine ait birkaç noktayı böylece işaret ettikten sonra asrının en parlak sohbet ve muhabbet meclisi olan konağındaki toplantılara temas etmek ve onu mütea-

kib vücuda getirmiş olduğu şiirlerinden birkaç numuneyi zikrelemek icabeder.

Onun Süleymaniyedeki konağında birçok ilim ve san'at müntesipleri toplanır ve kendilerini alâkadar eden mevzular üzerinde bol bol ve tatlı tatlı konuşurlardı. Bu toplantılarda yapılan ilmi ve edebî konuşmalara ekseriya musiki fasılları da ilave edildiği olurdu. Bir taraftan konağında yapılan bu ilmi ve edebî toplantılarla bilgi ve san'at zevkini artıran, diğer taraftan ise musiki fasıllarıyla ruhî gıdasını fazlasıyla alan Hâlet efendinin bütün bu faaliyete seyirci kalmadığı ve bu hususta kendisinin de oldukça

güzel edebî parçalar vücuda getirdiği görülür.

Onun, tanzimatın ilânını takip eden yıllarca Osmanlı padişahlarından Abdülmecid'in emrile bir araya getirilen dağınık şiirleri miktar ve mana itibarı ile oldukça bol ve güzeldir. Otuz sahifeye yaklaşan bu edebî parçaların sonuna Ricai Zade Ahmet Cevdet efendinin «زينة المجالس» adını verdiği mütehabat mecmuası da ilâve edilmiş bulunmaktadır.

Burada onun daha güzel ve sanatkarane olduğunu tahmin ettiğimiz gazellerinden birkaç nümuneyi sıralamakla san'at zevk ve temayülü hakkında okuyucularımıza ufak bir fikir verebileceğimizi zannediyoruz.

1

Çarhı seylâbı sirişk üzre hubub ettik bu şeb

Beyti ümmîdi esasından harab ettik bu şeb

Sâye düşmez zülfü dilberden bana şimdengeru

Berhümayi devleti zannım kebab ettik bu şeb

Sâkiyâ divanı camü neşatiden bakub

Beyti hattı camı lâ'lin intihab ettik bu şeb

Meclisi deryayı nuru âlemi ab eyleyüp

Câmei fanusu garkı mahitab ettik bu şeb

Çok uzattık bahsi zülfü kameti mevzunu biz

Hâleta bilmem hata bilmem savap ettik bu şeb

2

Bulunmaz bir gühersin hiç baha vü kıymetin yoktur
Velikin teşnelerde serabı vuslatin yoktur.

Perisin bîbedelsin tarzı tavrın hep müsellemdir
Ne çare bîvefasın âh insaniyetin yoktur.

Sen ey tığı tegafül gamzeden gaddarı kâfirsın
Niçün pek zulmü bidat ile bilmem şöhretin yoktur.

Terahhum mihribanlık şöyle dursun sevdiğim canım
Budur zannım hafice bir nigâhe niyyetin yoktur.

Tabîbi canü dilsin mihribansın neyleyim amma
Mürüvetsiz dili bîmare asla şefkatin yoktur.

Niçün terkeyleyüp zarü perişan eyledin böyle
Senin Halet'le ay bigâne hâr ülfetin yoktur,

3

Tuttu nâlem âlemi dolâba döndürdün beni
Püzder içre âşıkı bihale döndürdün beni

Şem'i hüsnün setridüp fanusu naz içre yine
Sevdiğim pervanei bitabe döndürdün beni

Cuşi eşkin eyledî kervanı kathangüştemi
Şimdi ey çarhı asiyabi abe döndürdün beni

Kametim kıldı duta sevdayı zülfü perçimin
Ahü dertle şulei pürtabe döndürdün beni

Mahvi deryayı srişkettin beni Halet gibi
Bağrımı deldin felek girdaba döndürdün beni

4

Ta peşin besttetti mihrin ruyü ruhşanın senin
Kursu mahın rahnedarı hali fettanın senin

Pençei cevvin çıkarsun istihânım sîneden
Sevdiğim incitmesün tek tiri müjgânın senin

Sine çâk oldukça gayresine çâk ettin beni
Desti ahım düşürür bir gün giribanın senin

Tek tegafül etme azar eyle olsun kailim
Canü dil ey gamzei bîdad kurbanın senin

Ben sirîşkim çeşmesâr ettim görünmezsın yinê
Bildim elbette degildir ey peri şanın senin

Cevri tahsise sebeb nedir bu dili bîçare
Gizlice bir iki razî yokmu hayratın senin

Peyrev olmazdı sana haddin bilüp Halet kulun
Söyledür amma zarurî lutfu ihsanın senin

Hande eyler gonceye ibkâr mazmunu nola
Gülistane itseler tercihi divanın senin

Şahı iklimi hüner dinse sezadır şanına
Serteser afakı tutmuş sıyıtı irfanın senin

5

Cevrden kaçmam feda pek dertnâk eyler beni
Gamden ölmem korkarım gayret helâk eyler beni

Ateşi işkınla mahvolmazsada ten gam değil
Yadı firkatle gubarı sine hâk eyler beni

Ey kemanebru ko tiri cevri incitmesün
Şehberi tiri tegafül çâk çâk eyler beni

Dudei şem'î hevayı subhu tevbe mahveder
Jalei eşki nedâmet piribâk eyler beni

Gâh damen damenî eşki sim ihsan eyleyüp
Gâh nakdi cane meylin şerimnâk eyler beni

Hazreti Arif'le Galib gibi bende Hâletâ
Gamdan ölmem korkarım gayret helâk eyler beni.

KONYA'DA MUSİKİ

MAHMUT R. GAZİMİHÂL

IV

Mevlevî Musikisi :

Anadolu Selçukîlerinin payitahtı olan Konya'da musikinin nekadâr yaygın ve ileri bir durumda bulunmuş olduğunu gördük. (M. 1084 - 1299, h. 477 - 699). İşte, ünlü Türk feylosofu Celâleddin Rumî (h. 604 - 672) böyle bir sanat bolluğu ortasında tarikatını kurdu. Âyinine saz, ses ve raksa geniş ölçüde yer vermiş olmasının sebebi bu bolluk aydınlatıyor. Yeni tarikat musikisinin o eski bolluğu daha da canlandıracağı açıktı... *Sema' - hane* bir nevi «musiki meşkhanesi» olmuştu. Usta musikiciler âyin için toplaşıyor, küçük çıraklar yetişiyordu... Bu yoldaki bütün bir hareketi - elde tasvirci vesikalar mevcut olmasa bile - tahminde güçlük çekmiyoruz; çünkü, böyle hareketlerin, bilhassa başlangıç safhasında istisnâî bir kalkınış hali alıverdiği emsaliyle sabittir. Eski asırlarda, «yasaklık» gibi frenlemeler bile, böyle canlı kalkınışları büsbütün susturamaz, olsa olsa geçici birer vade için maskeleyebilirdi. Nerede kaldı ki, mevlevîlik, tam bir fikir serbesliği içinde kolaylıkla tutunmuştur.

İlk âyinlerin, o asrın belli başlı çalgıları olan *ney*, *rebab*, *çeng* ve *kudüm* refakatiyle yapılmış olduğu her şeyden anlaşılıyor. Madenî telli çalgılara âyinde yer verilmemiş olduğuna dair bir rivayet vardır. Gerçekten de, *çenk* ile *rebab* madenî telli olmadığı gibi, bilâkis telleri madenî olan

Horasânî Türk tanburunun Konya'da neden dolayı fazla erbap kazanamadığını da aynı rivayet pek âlâ bir dereceye kadar izah edebiliyor.

مطربا اسرار مارا باز کو

قصه های جانفرا را باز کو

deyen Hz. Mevlâna'nın rebab çaldığı, hattâ «Rebabin sesinde cennet kapılarının açılışını duyuyorum» dediği rivayet olunur. Oğlu da *Rebabname*'de aynı sazı şöyle anıyor :

بشنوید از ناله و بانگ رباب

نکتهای عشق در هر گونه باب

بافغان و نوحه کو بیان دایما

ای خدا و ای خدا و ای خدا

«Aşkın esrarını, inceliklerini öğrenmek istiyorsanız, onu rebabin iniltisi sesinden dinleyiniz. Ağlayıp sızlayarak söyledikleri Tanrı, Tanrı'dan başka bir şey değildir.» Bu başlangıçtan sonra, yerle gökün ve bütün kâinatın varlığına aşktan başka bir şeyin sebep olmadığı izah olunur...

Babası da *Mesnevi*'yi neyin diliyle açmıştı :

بشنو زتونی چها چها میکوید

اسرار نهفت کبریا میکوید

رخ زردو درون تہی سرداده بیاد

بی نطق و زبان خدا، خدا میکوید

«Dinle neyden, bak neler neler söylüyor. Tanrının nice esrarını şerh ediyor. Riyazet ve ibadetten midesi

boş, beti benzi kansız kalmış, sararıp solmuş ve iradesini kaybetmiş kimse-ler gibi başını neyzene bırakmış ve söz söylemekten mecali kesilmiş bir halde Hu, Hu diye haykırıyor; bunu işiten kulaklara ne mutlu...

Klâsik musiki işte bu kadar ilâhî bir sahada yepyeni bir gelişme zemi-ni bulmuş oldu; vecdin nefhalarını en âsil seslerle ördü ve üfledi...

Burada, mevlevî musikisinin za-manla da gelişen erkânından ve hele İstanbullu Mevlevî üstadların elinde olgunlaşan musiki edebiyatından söz açacak değilim; [1] sadece, *Âyin - i kadim* denilen Pençgâh, Dügâh ve Hüseyinî âyinlerinin XVII inci asırdan çok önceki çağlara ve belki de Konya'ya ait olmaları ihtimali üzerinde bi-raz duracağım. (Notaları için bakınız: *İstanbul Konservatuvarı yayınları, «Âyin-ler», C. I*).

Molla Câmi (ölümü 1492), Merâgalı Abdülkadir'in oğlu Abdülaziz gibi sa-natkârlara da isnadedilen, fakat haki-kî sahipleri bilinmiyen bu anonim eserlerin XV inci asır içinde, yahut da XVI inci asırda bestelendikleri mu-hakkak sayılıyor. Konya'da meydana getirildiklerine, hattâ, XII inci asır-dan başlayarak ora kibar mehafilini meşgul etmiş en eski tavır ve çığırı sonraki asırlara ulaştırmış oldukları-na, ve böylece yedi sekiz asırlık bir sanatı temsil ettiklerine de biz inanı-

(1) Bu hususta şu kaynaklarda esaslı me-tinler bulunabilir. İstanbul konservatuvarı yayınlarından *«Mevlevî âyinleri»,* (c. VI - XIV; 1934 - 1937) § S. Nüzhet Ergun, *Türk musikisi antolojisi* (İst. 1942, C. I ve II, Edebiyat Fakül-tesi yayını: Dinî musiki eserleri). § Efdalüd-din, *Mevlevî âyinleri*; keza: M. Ragıp, *Musiki-de âyin* (İslâm - Türk Ansiklopedisi, 1942, s.677 682 - 83, v.s). § A. Kemâl, *Görüp İştiklerim* (Çankırı 1934, C. IV, s. 69 - 72). Bu yayınlar-da, Mevlevî besteleri hakkında "form," baki-minden da tarifler sağlanmıştır.

yoruz. Umumiyetle mâbed musikileri sıkı sıkıya muhafazakâr kalabilen mü-esseseler oldukları için, bu kadim *âyinlere* ait çığırın da hiç sarsılmayan bir gelenek halinde asırları aşmış ol-ması pek mümkündür.

Pençgâh Makamından olan «beste-i kadim» in ilk mısraı şudur:

شهباز جناب ذوالجلالت سماع

Dügâh Makamındaki ilk mısraı şudur:

عشقت طریق و راه پیغمبرما

Hüseyinî'nin başlangıcı şudur:

آتش نژد در دل ما الاهو

Rauf Yekta merhumun bu âyinle-ri XV inci asırdan daha öncelere ait sayamamasının biricik sebebi âyinler-den birinde kısmen Molla Câmi'ye ait olduğu bilinen birkaç mısraın kulla-nılmış bulunmasıdır. Bence, bu eserle-rin birer bütün halinde bestelenme-miş olması da mümkündür; yâni, en eski âyin törenlerinde çalınmış olan parça parça besteler, bir «fasıl» ha-linde sıralanarak ve bazı katımlarda yapılarak XVI inci asırda şekillendi-rilmiş ve birer bütün haline konul-muş olabilirlerdi. XVI ve XVII inci asırların Avrupa "partita," (suites) le-rinde de böyle dağıtma ve toplama-lar yapılmış olduğunu tarih söyler. Mezkûr âyinlerin eskiliği meselesinin erbabınca bir de bu zaviyeden mûta-lâa olunmasını temenni ederiz. Sonra, eski güftelerin bir noktada Molla Ca-mi'nin mısralarıyla değiştirilmiş ol-ması da mümkündür; tarihte buna dair misâller de vardır. Meselâ: İstanbul sinagonlarının musikili âyinlerinde ba-zı Türk bestelerinin güfteleri İbrânî sözlerle değiştirilerek ilâhî makamın-da kullanılageldiği meşhurdur. Kısaca, keyfiyet yeniden gözden geçirilmeğe değer...

Konya Eski Eserler Müzesi (Eski Mevlevîhane) müdürü Bay Mehmet Yusuf Akyurd'un bütün âyin besteleri-nin notalarını, hem de usûl, erkân ve müelliflerini, derli toplu ciltler halinde kaleme aldığını, fakat yayınlıyamadığını görmüştük. Bu küçük tef-rikama katmak üzere elde edememiş olduğum fazla bilgilerin o kitapta bu-lunabileceğini umuyorum. Kitabın tam olarak yayınlanmasına şimdilik (ve bütün dileklere rağmen) im-kân yoksa, kiç olmazsa Konya şeh-rinin musiki tarihine ait tamamlayıcı bilgi ve notların bu tefrikaya ek olarak *Konya* dergisinde şimdiden çı-karılmalrı çok yerinde bir yardım olurdu. [1] Ben hatalı şeyler yazdıy-sem, böyle bir ek yazıda o yanlışların düzeltilmesi de pek âlâ mümkün olur-du.

Musiki müesseselerinin hayatı, her yerde ve her asırda, ilgili içtimai mü-esseselerin kaderine ayak uydurmuş-tur. Konya'da da mukadderat başka türlü olamazdı. M. 1299 da Selçukî sülâlesi inkıraz bulunca, yâni XIV ün-cü asrın ilk yarısından itibaren, Kon-

(1) Elyazması olarak müellifinin kütüp-hanesinde saklı bulunan eserin adı şudur: M. Y. Akyurt, *Mevlevî Âyinleri Mecmuası* (Konya 1930, iki cilt).

ya' nın saray, lüks ve debdebesiyle birlikte musiki meclislerinin parlaklı-ğı da -belki de hâmen- sönüverdi.

San'at hareketinin sonraki baş merkezleri Bursa ile Edirne, 1453 ten itibaren de Türk İstanbul oldu. *Meh-terhane* için vâde gerçi çok daha son-ra gelip çattıysa da, onun kaderi de mücavir müessesenin ilgisiyle karar-laştı; yâni, 1826 da Yeniçerilik kaldı-rılınca onun musikası olan mehterha-neye önce İstanbulda, sonra da öteki şehirlerde yer kalmadı; işte bu ikin-ci kuvvetteki şehirlerimizden biri de Konya idi. Nihayet, Cumhuriyet ça-ğıyla tarikat törenleri lâğvolununca *Mevlevî musikisi* de en başta Konya'da sustu. "Sema'hane," den çıkıp "tari-hî derlemeler ve tarihî konserler," ala-nına girdi.

Konya'da da duraklamayan ve dün-ya durdukça susmayacak olan, bilâkis en modern san'at kadroları dairesinde gelişecek olan biricik milli musiki, "halk musikisi," oldu. Çünkü, büyük kütle vicdanının en derin, en temiz, en yaygın ve gelecek için en verimli kay-nağı oydu; yabancı tesir ve tasannu-lardan en uzak kalarak asırları ter-temiz aşabilmiş olan Türk sesi o sesti.

(Sürecek)

KONYA

N. F. BAŞTAK

(Başarafları bundan evvelki sayılarda)

Neolitik devirde Konya .— Hitit medeniyeti ve Konya .— Pelasgi = Luvi'ler .— Deniz akvamu .— Lidya'lular, Etrüsk'ler, Karia'lular, Likiya'lular, Pisidia'lular, Kilikia'lular, Yeni Hitit'ler, Kappadokia'lular, Troya'lular, ve Phrygia'luların Lykaonia yani Konya hattası ile olan alâka ve münasebetleri .— İrani'ler zamanında Konya .— İskender ve halefleri ve Hellenistik devir .— Roma'lular zamanı .— Bizans'lular devri .— Selçukî'ler ve Karaman oğulları zamanında Konya .— Osmanlı İmparatorluğu zamanında Konya.

XII

Frigia ve Konya ile olan münasebetleri

Bu kabilden olarak bir çok âsarı bakiye: Makabir mecma'ları, İçkaleler, müstahkem şehirler bakayası ki, banlar küçük Asyanın büyük bir kısmı üzerine saçılmışlardır, kaya üzerine elifbaî harflerle hâkkedilmiş kitabeler... Bütün bunlar, bu büyük kavmin kuvvet ve kudretine ve dereceyi ittisa' ve inkişafına şahadet ederler; ve bunların hatırası Yunan ananelelerinde pek canlı bir surette devam edip gelmişlerdir. Fakat onlardan ne mufassal metinler ne de san'at (İndustrie) bakiyesi kalmamıştır; Kabirleri boştur; Şehirleri ve kayalar içinde vücuda getirilmiş olan kaleleri tamamilе hâlidir. Homère bunların hayvan sürülerini, atlarının sür'atini, üzüm bağlarının zenginliğini methediyordu. Kıralları kemâli dikkat ve ihtimam ile ziraati himaye ediyordu.

Bir Yunan ananesi, madenlere su vermenin ve yerden maden çıkarmağa müteallik esrarın ilk mücitlerinin Frikyalıları olduğunu söylüyor; diğer bir anane, ipek ve sırma işlemeciliğini Frikyanın mahir işlemeci ve örücü kızlarına atf ve isnat ediyor. Fakat, İsadan evvel ikinci binin nihayetlerinde Mezopotamyalıları, Hititleri, Giritlileri ve Mısırlıları dokumacılık ve madencilik san'atlarını en yüksek bir dereceye isâl etmişlerdi.

Frikyalıları, yeni âletler, yeni tarz ve usuller icad etmek suretile hiç şüphesiz musikin inkişafında ehemmiyetli bir rol oynamışlardır. Frikyanın büyük mabudlarının dinî bayramlarıyla musiki sahasındaki bu terakkiyat arasında sıkı bir münasebet vardır.

Frikyalıların esatir ve dinleri: Frikyalıların esatir ve dinleri bizce, bilhassa, binnisbe tarihleri yeni olan, Yunan ve Roma vesikalarile tanınmıştır. Bundan dolayı onlar bize, şüphesiz aslî ve millî şekillerinden biraz farklı olarak, gelebilmişlerdir. Yunanlılar, Frikya mabutlarını kendi mabud ve mabudelerine yaklaştırmak, benzetmek suretile, onların hakiki seciye ve vasıflarının değişmesine, hiç olmazsa örtülmesine hizmet etmişlerdir; diğer taraftan onlar Frikyalıların esatirini, ancak Samî unsurların, bilhassa Suriyeli ve Fenikeli unsurların ona karışmış oldukları bir devirde tanımışlardır.

Garbî Asyanın bütün kavimleri gibi Frikyalıları da, tabiatın yeryüzünde dağılmış ve yayılmış olan husule getirici ve doğurucu kuvvetine ibadet ediyorlardı. Başlıca mabudları, kâinata her şeyin anası olmak üzere teleki edilmiş olan, tabiat mabudesi idi. Onun, ona en ziyade muvafık geleni ve bütün kuvvet ve kudretini tamamilе ifade ettiği zannedilen ismi "Ma,, yahut "Ammas,, idi ki, Yunanlılar bunu (Mêtêr = Ana) ve Lâtinlerde (Mgna Mater = Büyük Anan, Ulu Ana) tabirleriyle tercüme ediyorlardı.

Frikyalıların kendi büyük mabudelerine atf ve isnat ettikleri sima, bizzat kendilerinin oturmakta oldukları memleketin manzarasile taayyün etmiştir. Derin vâdilere kayalık ve ormanlarla mestur yüksek tepelerin hâkim oldukları bu dağlık memlekette, tabiat mabudesi, bilhassa, bir "Dağlar Mabudesi,, olmuştur.

Yunan-ı kadîmin lügât âlimlerinden Hesychiu'e inanmak lâzım gelirse, Frikyalıları tarafından mabudeye en ziyade verilmekte olan "Kübele = Cybéle,, ismi "Mağaraların Mabudesi,, manasını ifade etmektedir. Bu müellif, eserinin bir tarafında kübelenin ma-

nasını verirken: "Frikyada dağlar, mağaralar ve hayvanat inleridir,, diyor, zaten (Kübelâ) kelimesinin Samî dillerde "Dağ,, manasını ifade eden (Cebel) ve (Cebele) den başka bir şey olmadığı meydandadır. Kezâ: o Mabudeye üzerlerinde kendisinin Mabedlerinin mebnî bulunduğu başlıca dağların isimleri de verilmiştir, ki bu dağlardan bazıları: Pessinonte civarındaki (Dindimos = Dindymos) Manisa civarındaki (Manisa dağı = Sipylos), Troade'da ki (Kaz dağı = İda) işte bu dağların isimlerinin evvellerine (Ana) manasını ifade eden (Mêtêr) kelimesi getirilerek vücuda gelen ünvanlar "Mabude Ana,, ya alem olmuşlardır. Bazan Mabude anaya verilmekte olan (Agdistis) yahut (Aggdistis) ve yahut (Aggistis) ismi de, ağleb ihtimale göre, ya bir dağı, yahut Pessinonte civarındaki bir kayayı iş'ar etmektedir. Tabiat İlâhesi olması itibarile Kübele çobanlık ve çiftçilik hayatına riyaset ve nazaret eder, bunları himayesi altında bulundururdu. Frikyanın dağlarında ancak çobanlar avcılar oturuyorsa, nehirlerin vâdileri, bilhassa Sakarya vâdisi mükemmel surette mezru'idi. Hububat ve üzüm bağları memleketin başlıca servet membalarından idi: İşte bundan dolayıdır ki Frikyalıların büyük Mabudesi, aynı zamanda, hem mevaşi sürülerinin, hem de ziraatin hamiyesi olmuştur: Ve işte bu sebebledir ki Yunanlıları onu hem kendi çobanlarının Mabudu olan "Pan,, a teşrik ettiler, hem de kendi dinlerinde buğdayın büyük Mabudesi olan Déméter ile birleştirdiler, ve bundan başka onu şarap Mabudu olan Dionysos ile münasebettar olarak gösterdiler. Nihayet Kübele, refah ve saadet ve inkişafı ziaaî servete sıkı sıkıya tâbi olan, şehirlerin de hamiyesi olarak telakki edildi: İşte bundan dolayıdır ki Kübeleyi tasvir eden asarı sanatta

bu Mabude, kenarı mazgallı yahut Kuleli bir taç giymiş olarak gösterilirdi. Ve hepsindon sonra, ihtimalki, Kappadokya'ya nüfuz ve küçük Asya'nın cenup sahilleri boyunca intişar etmekte teehhür etmiyen, Sami dinlerin tesiri altında, Frikyalıların Mabude Ana'sı bir tenasül ilâhesi gibi telakki ve kendisine o surette ibadet edilmeğe başlanmıştı. İşte o vakit Kübele'nin ibadeti içerisine shevanî bazı alâmetler ve bir çok cinstî tafsilât ta kayıp nüfuz etmiştir.

Kübele'nin en eski Mabedi, Sakarya vâdisinin yukarı kısmında Pessinonte civarında bulunuyordu; burası, Dindyme dağının yamaçlarında oyulmuş bir mağara idi. Mabudenin en eski ve şayanı hürmet timsali olan ve semadan düştüğü zannedilen kara taş da işte bu şehirde bulunuyordu. Bu taş bilahare, İsa'dan evvel 204 senesinde, büyük debdebe ve tantana ile Romaya nakledilmiştir.

Kübelenin ibadeti Phrygia'lıların millî dinî idi; O, pek erkenden, şimal: Bithynia'ya, garbe: Mysia'ya, Troade'e ve Lydia'ya intişar etmişti. Sonra küçük Asyanın garp sahillerinden Egée denizindeki adalara atlanmış ve oradan da Yunan'a geçmiştir. İsa'dan evvel beşinci asırda Thébes ve Attik hattalarına dahil olmuştur. Yunan sanatı Kübeleyi tamamilen giyinmiş ve çok defa da oturmuş bir Mabude olarak tasvir etmiştir; ona tahsis edilmiş olan hayvan Arslan idi; Bazan onun oturduğu tahtın iki tarafında iki arslan bulunurdu; Bazan da bir arslan üzerine yandan binmiş olarak görünüyor, bazan da iki yahut dört arslan tarafından çekilen harp arabasında olarak arzıvücut ederdi. En bariz Alâmetleri şunlardır: Veludiyet, feyz ve bereketin timsali olan sepet (Kalathos); üzerinde mazgallar bulunan kaleli taç; İbadetine müteallik mera-

sim esnasında büyük bir rol oynayan küçük trampet (Tympanon); bazan da, fakat daha, nâdir olarak bir feyz ve bereket boynuzu, yahut ta haşhaş başları ile karışmış bir tutam başak, Mabudenin başlıca arkadaşları Friky ve Lidya'da Korybante'ler, Troade'da Daktyl'ler idiler. Her iki zümre de Girit'teki (Küret = Kurête'lerle karıştırılmışlardır).

Kübele, Frikyalıların indinde "büyük Mabude", yahut ta "Mabude Ana", unvanile mazharı ta'zim ve taabbüt olduğu gibi, bundan başka Frikyalıların diğer üç mabude daha taparlardı ki, bunlar da Atys yahut (Attis veya At-tès), (Sabazyos = Sabazios) ve (Men = Men), ihtimalki bu üç isim, yalnız ve aynı bir mabudun birbirinden farklı üç şeklini ifade ediyordu. Bununla beraber, bunlardan her birinin kendine mahsus menkibeleri, tasvirleri ve birbirinden ayrı merasim ve menasiki vardır ki, bunları birbirine karıştırmamak şayanı tercihtir.

Bu üç Friky Mabudu içinde en iyi tanınmış olanı Atys'dir. Bunun, Büyük Ana'ninkine sıkı sıkıya merbut olan ibadeti, Roma İmparatorluğu dahilinde halk arasında pek ziyade revaç bulmuştur. Bunun menkibesi, bize zamankadîmin bir çok muharrirleri tarafından, fakat birbirinden az çok farklı olarak, intikal etmiştir. Bunların en tam hikâyeleri Pausanias ile Arnobe de bulunur.

Bu hikâye, esas hatlarına irca edilmiş, olarak şundan ibarattir: (Büyük Mabud Zeus, uykusu esnasında "Yer, i telkîh ediyor; aradan bir müddet geçtikten sonra, bundan Agdistis isminde Hünsâ yani her iki cinsiyeti birden haiz olan lâhutî bir mevcut zuhur ediyor. Mabud'lar bu acib mahlûku görünce dehşete düşerek, bunun elle-rini bağliyerek erkeklik uzuvlarını

keserek uzağa toprak üzerine atıyorlar. Bu parçaların düştüğü yerden bir badem ağacı zuhur etti. Memleketin perilerinden biri, yani Mabud Sakarya'nın kızı, bu ağacın üzerinde bitmiş olan bademleri topladı, ve bunları kendi rahmine ilka etti; Çok geçmeksizin bu peri gebe kaldı, ve dünyaya harikülâde güzelliğe malik bir erkek çocuk getirdi ki işte Atys budur. Kübele den başka biririsi olmayan Agdistis bu çocuğa aşık olur. Bununla beraber, Pessinonteye gönderilmiş olan Atys orada şehrin kralı tarafından damat olarak hüsnü kabul mazhar olmuştur. İzdivaç merasiminin tes'it edildiği düğün esnasında, Agdistis - Kübele zuhur eder; Bunu gören Atys ansızın cinnete duçar olarak bizzat kendi uzvu tenasülünü kateder ve ölür. Bunu müteakip, Kübele yaptığına peşiman olur; ve Mabuduazam Zeus'den: Atys'in vücudunun, ölümün tesirile bozulmaksızın ebediyen mahfuz kalmasının ve saçlarının bitmekte devam etmesinin kendisine vait edilmesini istirham eder; sonra, Mabude Atys'in, altında ölmüş olduğu çam ağacını kendi ikametgâhı olan mağaraya sürükleyip götürdü; ve bu ağacın dallarına Atys'in kanının döküldüğü yerden bitmiş olan erguvanî renkte bir takım menekşeler asdı, ve hıçkırıklarla ağlamağa başladı..

Efsanenin diğer türlü rivayetleri Atys'in kendi uzvunu katettikten sonra öleceği yerde berhayat kalarak onun arkadaşı olduğunu ve onunla beraber, arslanlar koşulmuş harp arabasına bindiğini haber verirler.

Bu menkibe pek ehemmiyetlidir.: Çünkü Frikya dininin farık ve mümeyyiz hasıasını tanımağa müsaade, ve, Mabutların büyük anasına yapılan ibadetin acip ve garip merasimini izah eder. Bütün esatir Mythologie

âlimlerinin müttehiden beyan ettikleri fikre göre: Kübele ve Atys efsanesi, arz üzerindeki hayatı nebatiyenin ve onun her sene vukua gelen devr ve teakubünün bir timsalidir. Tevellüdünü hem Zeus yani göğe, hem yere, hem tabiatın kuvvei müvellidesini temsil eden Agdistis - Kübele'ye, hem de Sakarya nenhrinin kızı olan bir periye medyun olan Atys, nebatattan, hayatı nebatiyeden başka bir şey değildir. Haddizatında güzel olan nebatat, bütün tabiatı sevinç ve aşk ile doldurur, fakat encamkâr kurur ve ölür. Kış esnasında bütün tabiat matem içindedir, ve feryadü figan ediyor gibidir. İlkbaharda nebatat yeniden canlanır, ve Atys efsanesinin içmal ve temsil ettiği hâile yeniden mazharı inkişaf olur.

Çam ağacının altında Atys'in kendisini ihşa' etmesi ve Mabude Kübelenin onun dallarını çiçekler ve taçlar ile tezyin eylemesi şundan dolaydır ki çam, Küçük Asya ve Yunan'da pek nadir bulunan o ağaçlardandır ki kışın yapraklarını dökmezler ve binaenaleyh bir seneden diğerine geçerken ölmüş görünmezler.

Kübele ve Atys ibadetinin başlıca merasimi, hiç olmazsa bunların Romalılar devrinde bizce malûm olan kısmı, bu efsanenin en mümeyyiz safhalarını tekrar ve temsil etmekten ibarettir. En ehemmiyetli bayram, Martın 22 sinden 27 sine kadar olandır. Martın 22 sinden ibaret olan ilk güne Arborintrat (yani ağaç giriyor) denilirdi; Çünkü ölmüş olan Atys'in timsali olan çam, o zaman, inlemeler ve ağlamalar içinde Kübelenin Mabedine götürülür; ve orada menekşelerden yapılmış taçlarla tezyin edilirdi. Bu, Mabudenin, Atys'in na'sını bir çam altında bulduktan sonra onu mağarasına götürmesinin ve orada onu göz yaşlarıyla ıslatmasının bir hatırasıdır.

Mart'ın 22 sinden 24 üne kadar olan günler, mâtem ve oruç tutma günleri olup bu müddet içinde Kübelenin rahipleri olan Galle'ler heyecan ve çılgınlığın son derecesine vararak kendi vücutlarında bıçak yaraları açarlar, ve hattâ bazen de Atys'i takliden kendi kendilerini ihşa' ederlerdi.

Martın 25 ci günü ağlamalar ve hıçkırmalar en taşkınca meserret ve şadımanıye terki mevki ederlerdi. O vakit bu suretle Atys'in yeniden hayat bulması ve ilkbaharın avdeti selâmlanır ve istikbâl edilirdi. Nihayet Martın 27 inci günü büyük bir geçit resmi yapılır ve bunda kübelenin timsâli bir harp arabası üzerinde taşınırdı. Menkıbelerle merasim ve menasik burada birbirini kopya ederler. Bunlar müteakiben birbirlerini izah ve tenvir eylerler.

Kübele ve Atys dîni Yunanistanda bidayette halk arasında pek az revaca mazhar oldu. Ancak Roma İmparatorluğu zamanındadır ki bu din, Akdeniz sahilindeki bütün memleketlerde büyük bir rağbet ve hüsnükabule mazhar olmuştur; O vakit şimdiki Fransa'dan ibaret olan Gaule'e, bu günkü Cezayir hattasının bulunduğu Numidia'ya, ve Biritanya'ya kadar intişar etti. Bu dîne mensup âbideler, heykeller, kabartmalar, madalyonlar ve sikkeler üzerinde Atys, başına bir Frikyâ külâhı giymiş ve elinde Pédum (bir nevi ucu eğri asâ), bir Syrinx (fûlût) veya bir Tympanon (Santur) tutan genç bir çoban siması ile tasvir edilirdi; Çok defa kübeleğe refakat eder ve onun harp arabasında, onun yanbaşımda ahzi mevki etmiş olarak görünür.

Pek muhtemeldir ki Frikyalıların ilk esatirinde Sabazios Atys ile karıştırılıyordu. Hattâ bazı müverrihlerin zanlarına göre "Atys", Sabazios'un

bir lakap veya ünvanından başka bir şey değildir; Fakat Yunanlılar ona Atys'inkinden farklı bir simâ verdiler, ve onu, Zeus ve Persephone'un bir oğlu olup Mabude Déméter'in refik ve arkadaşı ve Asma'nın yanı üzüm çubunun hâmisî olarak gösterdiler. İşte bundan dolaydır ki Sabazios Dionysos - Bechos ile birleştirilmiştir. Başka yerlerde ve meselâ Trakyada ve Ege denizinin cenubî adalarında Sabaziyos Zeus'e yaklaştırılmış ve Zeus-Sabazios denilmiştir. Chthonien (yere mensup) bir hayvan olan yılan ona tahsis edilmiştir. Sabaziosun ibadeti bilhassa Sabazia denilen bayramları ihtiva ederdi ki bunlarda sâlikler zillerin (Cymbales) ve trampetlerin muharrik seslerinin tesirile raksederler, hususî rakslar ve esrarengiz âyinler (Mystêres) icra eylerlerdi. Sabazyâ denilen bu bayramlar bir çok zamanlar Yunanlılara istihkar ve nefretten başka bir his ilka etmediler. Bunlar Romada da bidayette aynı surette karşılandılar, ve bu mabudun rahipleri, Pretor'un emrile şehirden koğuldular. (Isadan evvel 139 da). İmparatorluk devrinde de Sabazyalar, Kübele ve Atys'in ibadetinden daha az intişar ettiler.

Şimdi Mabud (Mên) e geelim: Pont'dan Karya'ya ve Troade'den Kilikya sahilllerine kadar bütün küçük Asyada kendisine ibadet edilmiş olan bu mabud, öyle görünüyor ki, Kamer Mabudesinin erkek olarak bir teşhisinden ibarettir. Onun başlıca ve pek sık görülen alâmeti bir hilâldır, ve sağ elinde de bir asâ tutar; Boğa, ona tahsis edilmiş bir hayvandır. Bu Mabud, Romalılar devrinde gerek Atys ile ve gerek Sabazios ile karıştırılmıştır. O, İran'ın büyük mabudu Mithra ile de birleştirilmiştir. Bidayette Atys, Sabazios ve Men isimindeki bu üç mabudun tek ve aynı bir Frikyâ

mabudundan başka bir şey olmamaları ve büyük kübele ile beraber, Asya dinlerinin kısmı azamında tesadûf olunan çiftlere müşabih bir çift teşkil etmiş olmaları müstebat değildir; Asya dinlerinde görülen bu lâhutî çiftlerden bazıları şunlardır: Sayda da Baal ile Astarté, Suriye'nin şimalinde ki Hiyerapolis'de Hadad ve Atergatis, Asuriye ve Babil'de Bel ile Militta. Kübele'nin refiki bulunan bu iptidai Mabud ihtimalki Papas (yani baba) ismini taşıyordu ki buna bazan Atys'e verilmiş olarak tesadûf olunmakta ve Kübeleğe verilen Mâ yahut Ammas (yani ana) ünvanına tekabül eylemektedir.

Frikyâ esatirinin diğer efsaneleri arasında, en ehemmiyetlilerinden birisi de Marsyas'a ait olandır. Bunun, Frikyâ'da "Chthonien", yani yer altına mensup bir cin olduğu ve gürültü ile yerden fışkıran kaynakları idare ettiği ve hususî olarak da Kélénê (bilâhara Apamée Kibotos ve şimdiki Dinar) şehrinin ortasında bir kayadan çıkan Marsyas nehrinin (yani büyük menderes'in başı) Mabudu olduğu görülmektedir. Frikyâ çobanlarının muntahap çalgısı olup Kübelenin aslî ibadetine ait merasimde büyük bir rol oynayan çifte fûlûtün icadı ona atf ve isnat olunur. Fûlûtün mucidi olması itibarile Yunanlıların menkıbeleri kâh Atena'ya, kâh da Apollona muhalif olarak gösterirler. Bu menkıbelerin Halk arasında en ziyade ma'ruf ve

meşhur olanına göre Marsyas = «re-bab» = lyre ismindeki sazın ilâhı olan Apollon ile mübarezeğe girmeye cesaret etmiş, ve fakat mağlûp olduğu için galibi tarafından diri diri derisi yüzölmeğe mahkûm olmuştur. Yunanlılar bu efsane ile Asya akvamına sanayii bediada faikiyetlerini göstermek istemişlerdir.

Şu seri icmalden anlaşılacağı üzere Frikyâlıların dîni ve esatiri esas itibarile "tabiat perestane" = Naturiste, dir. Bu hususta bildiğimiz şeylerden şu müsteban oluyor ki Yunanlıların bunlara verdikleri şeklin arkasında muhasıran hadisat ve kuvayı tabiiye-yi te'lih ve tebcilden başka hiçbirşey yoktur. Frikyâ'da asla cenk cuyâne ve kahramanane efsaneler yoktur; Frikyâ kavminin Gordios, Midas ve Lityverse gibi kahramanları hep çiftçiler, hasadçılardır. Hakikaten millî olan merasim, fûlût, zil ve trampet (kudüm) sesleriyle müterafık olarak icra edilen coşkunca rakslar idi. İhtimaldir ki, muahharen Kübele, Atys ve Sabazios ibadetlerine hususi ve mümeyyiz bir şekil veren mülevves ve kanlı menasik an'asıl Suriyelilerden yahut Fenikelilerden gelmiştir. Zâten şunu itiraf etmek lâzımdır ki, bir zamanlar pek parlak olmuş olduğu anlaşılan Frikyâ medeniyeti, tarihî zamanların başlangıcında, tamamiyle hâli inhitata düşmüş bulunuyordu.

Sonu var

MEVLEVİLER ŞEHİRİ

KONYA

Çeviren: S. SUNGUR

Yazan: Cİ. HUART

(65 inci Sayıdan Sonrası)

(Müslüman ordusu, Keyhüsrev'in ölümünü öğrenince, kaçmağa başladı. Bunların bir çoğu geçit ve vadilerde öldürüldü, boğuldu ve çamura batarak öldü.)

(Lascaris, Alaşehir civarında yerleşmiş olan müslümanlar vasıtasile Sultanın vücuduna kokular sürdürdü. Ve muvakkat bir zaman için bir müslüman mezarlığına gömdürdü. Nihayet, bu vakalardan sonra, Konyaya götürüldü. Ve orada dedelerinin gömülü olduğu kubbenin altına defnolundu.)

İbnibibi'nin mütercimi başka bir yerde diyor ki: "müzakereler neticesinde şehit Sultanın cesedi Konyaya getirildi.

Baziliyus (Bizans İmparatoru demektir.) cesedle beraber giden hafız ve fakirlere para vererek bir çok masraf yaptı. (20000 altın); İmparatorluğunun hududuna kadar asker kafilesile teşyi ettirdi. Sultanın cesedi büyük babasının, babasının ve biraderinin yanına gömülünce o zamanki Selçuk hükümdarı (birinci Keykâvus) ertesi günü, ziyaret maksadile, türbe-ye gitti; Baziliyusun verdiği paraya üçbin altın ilâve etti; bu paranın bir kısmı derhal oradaki hafızlara, tale-

beye ve fakirlere dağıtıldı; diğer bir kısmı mekteplere, devrişlere ve zaviyelere gönderildi. Artan para da aynı esaslar dahilinde dağıtılmak üzere vilâyetlere, şehirlere gönderildi.,

Acem Müverrihin bu fıkrası bizim, Konyada beyhude yere aradığımız kıymetli malûmatı ihtiva etmektedir. Bu malûmat birinci Keyhüsrev'in büyük babasının, babasının ve biraderinin de Alâeddin camiinde türbede bunun yanında gömülü olmalarıdır. Yani Alâeddin camiinin merkezî türbesinde gömülü sekiz kişi arasında Eskişehirde yenilmiş olan birinci Kılınç Arslanın oğlu Rüknettın Mes'ut, ikinci İzzettın Kılınç Arslan ve ikinci Rüknettın Süleymanın mezarları da vardır. İshaklı kitabeleri münasebetile şehit Sultanın oğlu ve halefi birinci İzzettın Keykâvus'un saltanatı hakkında kısaca malûmat vermiştik. İbnibibi, icaz'ın en mükemmel nümunesi olan bir kaç satırla, bu Prensin bir portresini tesbit etmiştir:

"Bu, nadir bir güzelliğe ve çok güzel vasıflara malik, bilhassa âlicenap ve kahraman bir Prensi. Şairlere ihsanlarda bulunurdu. Kendisi, saray halkından her hangi birine ait ve babadan evlâda geçen malikâneler

sistemini hiç değıştirmediyinden dolayı da metedilir. Her ne kadar, İmparatorluğun hudutlarını genişletmek arzusundan dolayı harp seven bir Prensi idi ise de memleketi mes'ut ve âsude idi.,

Biraderi ve halefi olan Alâeddin Keykubat Hicri 616 (milâdî 1210) senesinde bunun yerine tahta geçti. İshaklı kitabesi münasebetile gördüğümüz gibi, biraderine karşı saltanat iddiasında bulunup mağlup olduğu zamandanberi Alâeddin bir kalede mahpustu. Konya Sultanı yapılmak üzere bu kaleden çıkarıldı. Alâeddin, Selçuk hanedanının en büyük bir prensidir; Şarkda el'an yaşayan hatıralar bırakan bu prenstir. Bütün saltanatı esnasında memleketinin hudutlarında bulunan Hristiyanlarla çarpıştı; Akdeniz kıyısında bulunan Kalonoros (eski Caracésium) ı işgal etti ki o zamandanberi buraya Alâiye denir. Sonra, Davud Şahtan Kemah ve Erzincanı aldı. Keykubatın saltanatı zamanı, arapların istilâsı, haçlı ordusunun sel gibi olan geçişleri ve daha sonra Moğol İmparatorları hesabına bizzat memleketin hükümdarları tarafından yapılan zulümler yüzünden harap olmuş bu fakir memleket için bir saadet devri hatırası bırakmıştır. Hiç bir şey, Şarklı müverrihler tarafından naklönulan şu fıkradan daha iyi, bunu isbat edemez: "Moğol kuvvetleri tarafınnan yenilen ikinci Keykâvus, zamanımıza kadar, Romalıların dostu ve büyük Mimar bir millet olan Atal'lerin hatırasını muhafaza eden şehrin ismi olan, Adalya'ya çekilince bir gün Surun bir köşesinde bir delik gördü; Ve büyük babası Keykubatın, fena zamanlar için, bir miktar para saklamış olabileceğini düşündü, Du-

varı yıkmak için anudâne çalıştı. İddia olunduğuna göre burada Alâeddin'in mühürü ile para dolu sandıklar bulmuştur., Camiinin önünde ve camiinin bulunduğu mihver istikame-tinde Selçuk sarayının bakiyesi bu gün de görülmektedir. Dış taraftaki kıra açılan ojival tarzda yapılmış bir pencere ile bir balkonu ihtiva eden mustatil şeklinde yüksek bir salon, zeminde eski duvarın izleri farkediliyor; Ve mermerden yapılmış bir Frikyar Arslanı el'an duvarda yapışık bir vaziyette duruyor. (*) Burada cami-nin cephesindeki güzel taş malzeme-den eser yok. Konya Sultanlarının sarayı tamamen memlekette yapılan tebeşirli bir harç içine batırılmış yassı tuğladan yapılmıştır. Bu taş malzeme Bizans devrinin yassı tuğla inşaatını hatırlatıyor; Şu farkla ki Bizanlıların kullandıkları tuğlalar ve harç kırmızıdır. Bu benzerliğe sebep her ikisindeki inşaat esasının döğölmüş tuğla olmasıdır. Bu, bugün de Türk duvarcıların "Horasan," adıyla bilinen harcı yaparken tatbik ettikleri bir usuldür. Balkonun vaziyeti bile Bizans mimarisini hatırlatır; Bu benzerliği farkedebilmek için Konya sarayı ile İstanbuldaki Helidomon sarayını (1) mukayese etmek lâzımdır. Tepe üzerinde bir saat kulesi ile Ermeni ve Rum kiliselerinin bulunduğunu da söylemiştik. Saat kulesi eski bir Bizans kilisesinin Choeur'üdür ki yuvarlak şekli dikkati çok çeker. Kiliseler ise bariz bir vasıf taşımayan binalardır.

(*) — Bu sarayın resmi geçen sayımızdadır. «Konya»

(1) Edirne kapıdaki Velakerna sarayının diğer adı.

Sekizinci Bölüm

Konya'nın umumî görünüşü — Karatay Medresesi — İnce Minare Medresesi — Mağribiler camii — Surun harabeleri — Karaman Oğullarına ait âbideler.

Evvelce dediğimiz gibi, bu geniş ovanın yegâne yüksek yeri olan tepeden ayrıldıktan sonra parça parça gezeceğimiz şehrin topoğrafisini görmek için Konyaya kuş bakışıyla bakıyoruz. Evvelâ şunu söyleyelim ki şimdiki şehir tepenin doğusunda, çok ilerde bahsedeceğimiz Celâlettin Rumi türbesi tarafındadır. O halde üstü mavi çini-lerle örtülü bir nevi piramit olması dolayısıyla bu türbeyi diğer hiçbir âbide ile karıştırmak imkânsızdır.

Hepsi kül renkli harçtan yapılmış olan şehrin evlerinin karışık kütlesi etrafında bahçelerden müteşekkil fasılasız bir kemer vardır. Ufukta hiç bir şey yok; Bazı yüksek tepeleri buradan pek uzak olmayan Toroslar görünmüyor. Arkamızda, batıda, az ilerde Konyayı sulayan suyun çıktığı yer olan ve arızalı bir yere asılı gibi duran küçük Rum köyü Sille ile Meraç bağlarının evlerini gizleyen yeşil ağaçlar gurubu; Bu son iki yerin haricinde gayrı meskûn, ekinsiz ve Kadınhan - İlgin yolunu şimalden düz hat üzerinde kateden geniş çöl..

Eğer Alâeddin camiinden şarka doğru düz hat üzerinden inilirse derhal kesik taşlardan yapılmış çirkin, yepyeni bir binaya rasgelinir: Burası Hükümet konağıdır. Hiç bir hususiyeti olmayan ve ortasındaki avlu etrafında Avrupakâri pencere ve kemerle bir kışla manzarasında görünen bu bina, Konyaya gelen arkeoloğun duyduğu ızdırıp verici hayreti tazeler. Çünkü burada kat'i surette şekilsiz izlerinden başka bir şey kalmayan

şehrin sûrunun bütün taşları, aynı zamanda Selçukîlerin çerçeveledikleri ve taşçıların şaşkın çekiçleri altında, ondokuzuncu asırda kaybolmak üzere; birçok asırlar zahmetsizce paydar kalan bütün eski mahkûkât Yunan ve Lâtin kitabeleri ile yapılmıştır. Bu ızdırıp verici mevzua daha ilerde tekrar döneceğiz.

Hükümet konağının önünde etrafı yine kesik taşlardan yapılmış, oldukça basık binalarla çevrili geniş bir meydan var: Burası Celâlettin Rumi'nin türbesine kadar uzanıp giden çarşıdır. Çarşı oldukça geniş, az müşterili dükkânlarla kenarları çevrili düz yollardan ibarettir. Burası bir Şark şehri görünüşünde değildir. Burada, nasıl olduğunu bilmediğim bir yenilik havası esmiştir diye sorulabilir.

Şehrin en eski taraflarında, şimal cihetinde, bir daha geri dönmiyecek olan mazinin temasıyla uyumuş olan Şarkı daha iyi hatırlatan ve bazı yerlerinde birkaç kapı açılmış kerpiçten duvarlar arasında gayrı muntazam uzun sokaklar var.

İşte Konya. Şimdi şehrin umumî fizyonomisinin içinde bulunan biz seyahatimizin istikameti üzerinde yürüyelim. Tepenin şimal cephesinden sarayın harabeleri boyunca aşağıya iniyoruz. Bu gün hemen hemen doldurulmuş olan eski surun hendeğini geçiyoruz. Bu duvarlar, bugün yegâne göze çarpan bakiyesi olan saray balkonunun, şimal rüzgârlarına açık büyük pencerenin temelini teşkil ediyordu. Hemen karşı tarafta başlayan bir dar sokak içinde ve sol tarafta Karatay medresesi bulunuyor ki baştan başa işlenmiş beyaz mermerle yapılmış olan kapısı son zamanlarda tamamen temizlenmiştir. Üsttarafında Kur'andan alınmış şu sözler okunabiliyor: "Hak Taalâ dedi: „Şüphesiz Allah iyilik

yapanların ecrini yok etmez., sonra, daha aşağıda şu arapça kitabe: "Bu mukaddes bina sultan-ül muazzam zillullahı teâlâ izzüd dünya veddin elgalib Keykâvüs bin Keyhusrev, bin Keykubad bin eşşehid Keyhusrev bin Kılıç Aslan zamanında Karatay bin Abdullah tarafından 649 (milâdî 1251 — 1252) senesinde yaptırıldı. Bu binayı ma'mur ideni Allah affetsin.,

Bu âbide İkinci İzzettin Keykavüs zamanına aittir; Dolayısıyla bu hükümdar hakkında bazı tarihî malûmat vermemize fırsat veren Ishaklı kervan sarayından iki sene sonra yapılmıştır. Karatay medresesinin kitabesi, Mösyö Houtsma'nın neşrettiği metinlerden de öğrendiğimiz gibi, lakabı Mahmut olan Eskişehir mağlubu Birinci Kılıç Aslan'dan itibaren Keykâvüsün dedelerinin tek koldan sırasını göstermesi itibarile şayanı dikkattir. Bu medreseyi yaptıran ve Karatay kitabesinde ismi olan şahsiyete gelince; Bu zat, hiç şüphesiz, İkinci Keykâvüsün zamanında Sahib yâni Başvekil olan Şemseddin Mehmedül İsfahani'nin Kaymakamlığını yapan Emir Celâlettin Karatay idi. Halk bu şahsiyetin hatırasını unutmamıştır; ve medrese binasını bütün Karatay ailesine mal etmiştir. Bugün bile bu âbide Karatay medresesi diye anılır.

Bu medrese onüçüncü asırda çok ehemmiyet kazanmıştı. Fakat bugün tamamen metrûktür. İçerisine girmek kolay değildir. Vâli Süruri Paşanın emrimize verdiği polisin yanımızda bulunmasına ve bu polisin medresenin bekçisini evvelden temin etmesine rağmen kapıdan içeriye girmek için bir müddet beklememiz icap etti. Bu binanın içi onüçüncü asır Acem çini tezyin sanatının muhteşem bir nümunesidir. Kubbenin alt kısmında boydan boya Kur'andaki Fetih sûresi

küfi yazı ile yazılmıştır. Bu çini bileziğin altında dört köşeye konmuş olan dört büyük müselles, pantantif mahiyetindedir. Ve kubbeyi salonun dört köşeli plânıyla birleştirir. Yeşil zemin üzerine koyu mavi renkle boyanmış olan bu müselleslerden her birinin tezyinatı küfi yazı ile yazılmış ilk dört halifenin yani Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin her zaman tekrar edilen isimlerini taşımaktadır. Divarda tamamen çini ile çerçevesi İran tarzında bir pencereyi vücade getiren bir açıklık vardır.

Aynı yol üzerinde geriye ve sağ taraftan batıya dönerken süprüntü ile örtülü dairevî bir nevi bulvar takip olunur. Ve bir çok cami ve türbeye rastgelinir. Şehir kenarındaki bu eski mahalleler harabe halinde ve hemen hemen metrûktür. İlk defa, bugün, İnce minareli medrese adile anılan camiye rastlanır. Bu âbidede de derhal göze çarpan şey caminin kendisiyle minaresi arasındaki nisbetsizliktir. Minare nisbeten daha büyük ve taşların gayrı muntazam yığılması dolayısıyla batı tarafa doğru hafifçe meyillidir. Buna mukabil çok zarif ve sevimli görünmektedir; iki şerefe ile üç gayrı müsavî kısma ayrılmış olan minarenin ortadaki bölümü sütunun asıl kısmını, mahsûs (محسوس) bir şekilde kaba olmıyan alçak, bodur olan bölümünde temeli teşkil eder. Müdevver çıkıntılar minareye bir demet manzarasını vermektedir. Ojival tarzda bir kapı vücade getiren cümle kapısı çok orijinaldir. Bu, yukardan aşağı doğru birbirine sarılı olan ve sonra birbirinden ayrılan iki gurup arabesk tezyinatlı taştan ibarettir. Cümle kapısının üst kısmı Grek tarzında yapılmış sarmaşıklarla süslüdür. Yarı kat'ınakış şeklindeki iki çer-

çeve içinde mimarın ve babasının adı okunuyor: « عمل كلوس بن عبدالله » (1)

Batı taraftan tepenin etrafını dolanan bu dairevi yolu takipte devam ederek yanlış olarak Abdülmü'min adile tanınan bir türbeye müşabih binayı ihtiva eden kapalı bir yere rastgelinir. Kapının üstündeki kitabenin gösterdiği gibi bu binaya Mağribî camisi denir ve üçüncü Gıyaseddin Keyhusrev zamanında Mehmet Bin Emir Elhac tarafından tamir edilmiştir :

“Mağribîler camii diye tanınan bu mukaddes camiin tamirini Sultanül-a'zam Zıllullahı filâlem Gıyasüddün-ya veddin Sultanül İslâm velmüslimîn elgalib Keyhusrev bin Kılınç Arslan halledallahü milke ve avene rayete zamanında abdi zaif elmuhtac ilâ rahmeti Rabbih [. . . .] Mehmmmed bin Emir el Hacı [. . . .] 674 (1275 - 1276) senesinde emretti ve Allah Mehmeddi takdis etsin!..”

Dördüncü Rüknettin Kılınç Arslan'ın oğlu olan üçüncü Gıyasettin Keyhusrev, Rum Selçukî hükümdarlarının sondan bir evvelki hükümdarı oldu. 663 (1264 - 1265) senesinde doğru veya yanlış ithamlar üzerine Moğollar tarafından idam edilmiş olan pederinin tahtına oturdu. O sırada iki buçuk yaşındaydı, ve babasının eski mabeyincisi ve katili olan Muinüttin Süleyman Pervane onun namına hükümeti idare etti. 675 (1276 - 1277) de Şerefettin adındaki bir emirin teşvikile vücut bulan büyük kargaşalıklar oldu. İşte, Mısır hükümdarı Meliki Zahir Bindıkdarî, Anadolu'yu istilâ etmek için, bu zamandan istifade etmiştir. Selçuk kuvvetleri Moğol'lerin işgal kuvvetleriyle birlikte Maraş'ın şimalinde bugün Palanga Ova adını

taşıyan Elbistan ovasında dağıldılar. Bu galibiyetten sonra Mısırlılar derhal geriye çekildiler; fakat, bunların çekilmesine rağmen, kargaşalık devam etti; ve Rum memleketinde sükûn teessüs edemedi. Üçüncü Keyhüsrev 681 (1282) de yeğeni Gıyasettin Mes'ut II ye sallantılı bir taht bırakarak öldü. Zavallı Mağribî'ler mescidi bu inhitat devrinin yegâne izidir. Dört köşe bir temel üzerine konmuş tuğladan yapılmış bir kubbe; çünkü artık hanedanın son günleridir. Hazine tam takırdır. Binalar bir muktesit zihniyetle yapılıyor.

Gezintimizi tepenin etrafını yarım daire halinde çevreliyen bulvarda bitirdik. Buradan, uzakta harabolmuş askeri bir bina dikkatimizi çekiyor. Bugün Konyanın orta zamanlar kalıntısı olan kaleleri tamamen kaybolmuş olduğu halde bu binanın bakiyesi seyahin dikkatini çok çekiyor. Meydandaki surun içinde kalmış bir istihkâm olması icap ettiğinden tam bir küll olarak görüldüğü için bahsettiğim kaleye gurup ismini verdim.

Bu binanın, plânı hissölunacak bir şekilde, beş köşelidir. Kalenin cenup tarafında bulunan hemen hiç el dokunmamış olan Kulede (başka taraflarda dış tezyinat alınmıştır) bize onüçüncü asrın başlangıcını ifade eden tarihindan başka yerini okuyamadığım bir kitabe var. «610 (1213-1214) yılında».

Hicretin 610 yılında birinci İzzettin Keykâvüs Konyada saltanat sürüyordu. Bu isbat ediyorki İzzettin, Sivas'ta Alâeddinin inşa ettirdiği büyük surdan sekiz, ve şehrin Frederic Barbarousse tarafından alınmasından yirmi dört sene sonra, Konyanın etrafını müstahkem bir surla çevirmeği düşünmüştür. Lârende kapısı yanındaki kalıntılardan bahsederken şehrin surları mevzuuna tekrar döneceğiz.

Bununla beraber kaledeki kitabenin ihtiva ettiği çok ince teferrüatı görüyoruz; Bunlar, yedi verikai tüveyciyeli bir Rosace = demet hâlinde gül ile ayrılmış korkunç manzaralı iki balıktır. Bu balıkların burada işi ne? Bilmiyorum. İhtimal bazı Mısır memlûk hükümdarlarının Şam ve Kahire âbidelerinin ötesine berisine serpiştirdikleri şeylere benziyen bir Emblème=remiz'dir. Eski kalenin ilerisinde ve binaenaleyh orta çağ Konyasının dış mahalleleri arasındaki bir yolda Turgut oğlu Ahmet Bey denilen birinin kabri var. Bu kabrin etrafını çeviren kapının üstündeki kitabe bu suretle ad verişin hakiki sebebi hakkında malûmat veriyor.

“Bu kabristan ve bu türbe Turgut oğlu Şahmîr oğlu aziz, necip, büyük ve kudretli Prens Bey Cezir tarafın-

dan Sultanülâzam, Sultanüsselâtini muhteşem maliki rikabümem hâkimüsselâtini Arab-ı vel Acem Sultan İbrahim bin Mehmet bin Karaman damehullah...! Zamanında inşa ettirildi. Fi sene selâsine semane miet 830 (1427 Ağustos),..”

Bu kitabe Rum Selçuk hanedanının kat'i yıkılışından yüz sene sonraya aittir. Üslup farkı derhal göze çarpıyor. Çay ve Ishaklı'dan beri tesadüf ettiğimiz bütün kitabelerde hükümdarın ismi başta ve hürmete lâyık banîsinin adı sonra geldiği halde burada âksinedir. Bu kitabenin okunusundan alınan intıba' Selçuk baş şehrinin varisi olan Lârende Prensinin kendine verdiği muhteşm ünvana rağmen Turgut oğlu ondan daha kuvvetli imiş, çünkü adını baş tarafa koymuş. (Arkası var)

64 — 65 sayılı nüshamızdaki “SELÂM,, başlıklı destanın (elli ikinci sahife başında) atlanan şu parçasını özür dileyerek aşağıya yazıyoruz :

Bandonun çaldığı “İzmir Marşı,, na,
“İspâ Pazarı,, na, “Uzun Çarşı,, na,
Kurban olam pilâvuna, turşuna,
Canım pekmezine, balına selâm!..

(8) — Kelus değil, Keluğ. S. S.

Söz Derleme Dergisi

ve

KONYA

Sayın Bay Muhlis Koner'e saygılarımla

KÂZIM DİLCİMEN

II

Bağ barısız, eşek yularsız olmaz.

«Barı: Çit, Konya». (*)

Bebenin yaşı küçük, bacanın kaşı küçük.

«Baca kaşı: Ocak rafı, Ankara.

Bakıcının bakısı, karpuzcunun çakısı.

«Bakı: Fal. İzmir»

Hizmetkârdan imam olmaz; caami yıkar sesi ile,
Besleklerden hanım olmaz, kurna deler tası ile

«Beslek: Besleme, Çankırı.»

Dağ başında bir bölücük kar idim,
Gün doğunca ılgım ılgım eridim.

«Bölücük: Kısım, Çanakkale.»

Evden yiyen çökmüş, elden yiyen bökmüş.

«Bökmek: Taşmak, Kırşehir.»

Yoksul bayır, çocuk böyür.

«Baymak: Zengin olmak, Edirne.»

Başına döndüğüm gül yüzlü hoca
Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece

Başına döndüğüm: İstirham ettiğim? (**)

Bacada yatan oğlan, Gömleği keten oğlan,
Nişanlın eller almış, Yalınız yatan oğlan.

«Baca: Dam, Çorum.»

Aşk'ın ateşile yurttan geçerken
Dağ başında garip garip gezerken

(*) Biz, gösterilen köy ve kaza yerine yalnız vilâyetleri gösteriyoruz.

(**) Yalnız şöyle bir işaret var (Köy) ?

Yanık kalbde ümitsizlik sezerken

Safa geldi bana yar, belet oldu.

«Belet: Kılavuz, Erzurum.»

Burlağana baktı yar, Güneş rahti tahtı yar,
Düştüm Zengi çayına Tuttu kolum attı yar.

«Burlağan: Girdap, Ağrı.»

Bahçelerde budama Safa geldin odama
«Gelirse güzel gelsin Çirkin almam odama,» (*)

«Budama: Kasımpatı, Kütahya»

Bakıncaktan baktık Tutuncaktan tuttuk,
Çekincekten çektik Güm attık, güm yatırdık.

«Bakıncak: Nişangâh; Çekincek: Tüfek
tetigi, Ankara.»

Bu ölmez Türk dili âbidesinin de-
ğerini anlatmak için bu kitaptan bir
tek kelime alıyoruz, sonra bu aldığı-
mız kelime ile ilişik diğer kelimeler-
den, konuştuğumuz dildeki lügatlerle,
belli lügat ve kamuslardan şahitler
getirerek eserin Türk dili ile uğraşan-
lara yapacağı hizmeti sayın Konyalı-
lara arz etmek istiyoruz:

Söz Derleme Dergisinde (Bar) bi-
çiminde tesbit edilmiş bir kelimemiz
var.

Bardak dibindeki kir, ağız kiri, sir-
ke ve turşunun ebesi, pekmez üzerin-
deki köpük, küf, mantar anlamlarını
ifade eder.

Küçükken - hatırlarım - sık sık du-
daklarımın kenarında yaralar olurdu.
Belki temiz tutulamadığı için çatlar da
ondan olurdu. Bunun tedavisi için bir
tek yol gösterilirdi; diş üzerindeki
bar'ı "kiri", sabahleyin, henüz kahvaltı
etmeden tırnağın üstü ile sıyırarak
bu çatlağa sürmek. Belki pek sakim
bir usul olan bu tedavinin müdafaası-
nı yapmak için onu buraya yazmı-
yorum. Maksadım diş üzerinde, has-
talıklı olmasak bile teşekkül etmiş

(*) Bu kısmı ben ekledim. Çünkü bu
tarzda hemen bütün Anadolu'da meşhurdur.

kire de (Bar) denildiğini arz etmektir.

Bar, gerek dil gerek diş üzerinde
yayılmış, sıvaşmış bir tabii nesnenin
adıdır. Miğde bozukluğunu anlamak
için doktorların dile bakması da bu-
nun az veya çok teşekkül edip etme-
diğini anlamak içindir.

Dil üzerinde yayılmış bu nesnenin
aynı olmamakla beraber ona benze-
diği için sirkenin turşunun üzerinde
teşekkül eden, bazılarımız tarafından
(ebe) diye anlatılan, şey de bu kelime-
nin anlamına girmektedir. Bunun için-
dir ki pekmezin üzerindeki "köpük,
küf, mantar", da aynı kelime ile an-
latılmaktadır, zira, bunların hepsi bir
nesne üzerinde toplu, beyaz veya sa-
rıya çalar bir renkte teşekkül etmiş
şeylerdir.

Hepimiz biliriz ki bunların bir kıs-
mı daima çoğalan mikrop veya bakte-
ri cinsinden olup insanlara zararlı ol-
mayan bilâkis sirkemizi, turşumuzu
daha çok ekşiten, hamurumuzun ka-
barıp taşmasına, öyle ise daha iyi
pişmesine yardım eden istifadeli nes-
nelerdir.

Birbirini doğuran bu mikrop ve bak-
teriler, bir şey üzerinde; birbirleri ya-
nında toplanmış ve bu suretle he-

yeti umumiyesile görülen ve renk almış olan topluluklardır.

İşte bunun gibi gene bir topluluk ifade eden "Erzurum barları," için de aynı yerde şu malûmatı buluyoruz:

"El ele tutuşularak halka teşkil edilmek suretiyle oynanan bir oyun.."

Aynı yerde: "Bağ ve tarla kenarlarına çevrilen çit," anlamına geldiğini de görüyoruz ki bu son anlamın teşekkülüne sebep aralarındaki benzeştir, zira uzun uzun çubuklar gibi uzun demek olan insan, hep birbirine eklenerek bir mıntakayı çevirip halka taşkil ederler ve bir toplulukla bir iş görürler, yalnız aralarındaki fark insanın canlı, citin cansız olmasıdır.

Bar kelimesinin anlamları hep bir topluluğu, bir çoğalmayı, bir devamlılık ve uzamayı ifade etmektedir. Sirke ve turşu üzerindeki barın, bir çoğalma, birbirlerine eklenme ve devam eden bir yayılma olduğu bildirildiği ve görüldüğü gibi, bar oyunlarında da birbirlerine bağlanma bir mıntakayı işgal ve toplu bir hareket vardır.

Herhangi küçük nesnelerin kaplarımızdan birisinde yer tutmasını istemeyiz, yoksa onu kirli sayarız. Fakat ne kadar dikkat edilirse edilsin ekser su kaplarımızın - bilhassa iyice görüldüğü için - surahilerin, su bardaklarının içerisindeki su, uzun zaman bırakılırsa, bunların dipleri "barlanır.."

"Barlanmak,, , bunun için Derleme Dergisinde, kirlenmek anlamıdır. Demek oluyor ki "bar,, donmuş bir kelime halinde değil ondan fiiller de çıkabilen işlek ve öyleyse müştakkatı çok, bir kelimedir.

"Barhama,, ; bir kaç kişinin toplanıp yemek yemesi, "Bars,, ; arı oğlu. Bu sözlerde "bar,, kökü mevcut olduğu gibi her iki kelime de topluluğu ifade eder.

"Bark,, sözümüz ev ile birlikte kullanılır, Kamusu Türkîde ve eski Türk yazıtlarında (IV - cilt) da böyle söylenir, aile anlamıdır. Bu da bir topluluk demektir.

Bar kelimesindeki "R,, harfi, malûm bir dil kaidesiyle "l,, harfine yerini verebilir, Servinin Selvi; biraderin bilâder, gibi talâffuzuna benzerlerini; hepimiz hatırlarız. "R,, harfinin "g, ğ,, gibi söyleneceğine en güzel örnek Fransızcadaki "R,, harfinin talâffuzudur. Bu bizde bazı kelimelerde olur, Hattâ "R,, harfi tamamen sukut ta eder. Bir teviye, bir türlü ekseriya biteviye, bitürlü diye söylenir.

Şimdi, kökünde "bar, bal, bag veya bağ ve yalnız ba,, olup ta gene topluluğu ve aileyi yâni çoluğu çocuğu bildiren kelimeleri, mevzuumuz olan bu eserden aynen olarak arzede lim, ancak eserde menşeleri, yâni nereden derlendiklerini gösteren malûmatı, yazımızın hacmini büyütmemek için almıyacağız.

"Barak,, Çiçek bozuğu (Çünkü bulunduğu yerde bir çok pütürler vardır. (*)

"Balgan,, Su birikintisi.

"Balat,, Ufuk (Genişlik veya genişliğin sınırı)

"Barama,, İpek kozası (Kendi etrafını çevirdiği için olacak.)

"Barana,, Kafile, gurup, küme, parti, bölük, avene, kısım, kervan; cemiyet, dernek, oymak, topluluk... anlamlarını ifade eder, gene aynı kelime, bağ ve bahçe etrafındaki çit anlamıdır. Bunların hepsi bir topluluğu ve bir bütünü diğerinden ayırmak için kullanılan engele de söyleniyor demektir.

(*) Bu kelime K. T. de uzun kıl, Türk yazıtlarında iri vahşi köpek anlamlarındadır.

"Barhana,, ve "Bahrana,, bu iki kelime de küme, grup, kafile, göç, takım, toplantı, parti, fırka, dernek anlamıdır, "h,, ile "r,, harflerinin yer değiştirmesi toprak, torpak kelimesinde olduğu gibidir.

"Barnı,, avlu divarı, çit, "Barı,, avlu divarı, siper, çit, harçsız kuru divar, tarla sınırı, etrafı taşla örülmüş ağıl veya tarla. Bunun içindir ki kuzu ağılı anlamına gelen "Bargaç,, ta aynı kökten müştaktır.

"Barsal,, çit, "Barılı,, muhafazalı, "Barınmak,, bakmak, korumak, "Barınmak,, etrafını çevirmek anlamlarına gelir, şu halde, hepimizin kullandığı - sığınmak anlamına gelen - barınmak sözü, etrafı çevrili olduğu için muhafazalı bir yere ve dolayısıyla birinin himayesine girmek ve girilen yerde nzun müddet kalmak üzere yerleşmek anlamlarının kökünü teşkil eden "Bar,, mefhumundan alıyor demektir.

"Bardaş,, eş tutmak (bar + da eş), "bağdaşık,, sınıf ve ders arkadaşı (bar "ğ,, + da eş + ık), "barartı,, aynı yaşdaki çocuklar.

"Balı,, büyük kardeş, "Balım,, kardeş, "Balada,, kaz yavrusu, "Bartalak,, deve yavrusu, "Balaca,, küçük çocuk,

"Balak,, manda, ayı, kedi, tavşan, tilki, hayvanlarının yavrusu, tombul güzel çocuk, çocuk.

"Beleç,, tavşan yavrusu, "Belik bebek,, "Barkıl çarkıl,, sözleri de çoluk çocuk anlamlarına geliyor ve şayet küçük hayvanların yavrusu kasdediliyorsa kelime de ekseriya hafifleyip incelmektedir: "Bili, bilik,, civciv, "Feriç, Ferik, Firik, Filik,, sözleri de öyledir, hep keklik yavrusu, piliç, tiftik oğlağı anlamlarındadır. Biz, hattâ, piliç sözümüzün de bunlardan bozma olduklarını sanıyoruz.

"Barça veya barca" kelimesinin bütün, hep anlamlarına geldiğini Kaşgarlı, Abu Hayyan, Şeyh Süleyman, Şemseddin Sami'nin lügatlerinde, Uygur sözlüğü, Muhakeme - tül - lügat - teyn ve hattâ Eski Türk yazıtlarının sözlük kısımlarında işaret edilmiştir, bu bizim iddiamızı kuvvetlendirdiği gibi büyük bir topluluğun bir cüzü olarak alınacak nesnenin hepsi, yani farsça zannettiğimiz "parça,, nın ta kendisidir. Bizde (çak, çağ, cek, cik, çe, ce) eklerinin aynı asıldan ufaklık ve küçüklük ifadesine yaradığını biliriz, bunun için "Barca,, nın "Barça,, veya "Parça,, biçiminde gösterilmesinin farkı yoktur. Türkçede "P,, ile başlayan kelimelerin hepsinin başında ki harfin taklidi olanlar dışarı - asıl itibarıyla "B,, dir. Parmak = Barmak, Pıçak = Bıçak sözlerinde olduğu gibi.

"Bar,, büyük veya büyücek topluluklardır fakat bu topluluğun en küçük bir cüzünü teşkil eden anlatmak için "Bir,, kelimesini kullanırız. Pirenin aslı Birge'dir (*) "Birecik,, ağaçlara arız olan küçük bir böcektir. (ferik: bir ufak şey manasına, fire "Fere,, fare ve Fere; bildircin, üveyik gibi bazı kuşların yavruları ve pek ufak piliç demektir (**).

İşte bu küçük aile uzuvları devamlılığı temin edecek taze, körpe şeylerdir. "Ferik, Firik, ,, ise Derlemede genç, taze, körpe, taze fasulye, insan ve hayvanın genci, turfanda anlamlarını veriyor.

(Sonu var)

(*) — Bir çok kaynaklarda böyle gösterilmişse de yalnız Kaşgarlı'nın Divanında nedense (bürke) dir.

(**) Çagatay lügati S. 210. Bu kısımda (b) harfi yerine (f) harfinin kullanılması işini bir az sonra açıklayacağız.

AĞACIN KIYMET VE EHEMMİYETİ

Sayın dinleyicilerim;

Bu gün bir çok medenî memleketlerde olduğu gibi bizde de Millî ve Kanunî günler sırasına girmiş olan Ağaç Bayramını kutlamak üzere burada toplanmış bulunuyoruz. Bu münasebetle bu kutsal günün mevzuunu teşkil eden ağacın değeri hakkında müsaadenizle bir kaç söz söyleyeyim.

Bilirsiniz ki yaradılışın en güzel, en faydalı ve değerli eseri şüphesiz ağaçtır. Ağacın içtimaî, medenî hayatta, Millî ekonomide, Millî sanayide Ziraatte, ve memleketin müdafaasında oynadığı rol pek mühimdir.

Ağacı, ormanı çok olan yerlerde, insan, hayvan ve nebat âlemi daima toplu ve sık halde bulunur, Ağaçsız olan çöllerde ise bu çeşitli âlemin keşafeti azalır ve netice itibarile içtimalı hayat da sönmeye mahkûm olur.

Tarihin bize anlattığı büyük medeniyetler, mamureler, hep ağaçlık, ormanlık yerlerde meydana gelmiş ve ağaçlarla birlikte mahvolup gitmiştir.

Ağaçsız, ormansız bir medeniyet tasavvur olunamaz. Bu gün kereste ve odun sanayii ortadan kaldırırsa medeniyet hiçe düşer. Eğer ağaç olmasa idi ateş olurmu idi?; Ateş olmayınca medeniyet de olamaz.

Ağacın maddî fayda ve kıymeti o kadar çoktur ki onlar saymakla bitmez. Diyebilirim ki beşikten mezara kadar kullandığımız eşyanın en mühimini ağaç teşkil eder.

Bir memleketin sıhhi kıymeti, ziraî ve iktisadî ehemmiyeti ise mevcut ağaçlarıyla, ormanlarıyla ölçülür.

Ağacı, ormanı çok olan şehirlerin, kasabaların havası tozsuz dumansız, ve bakterisizdir. Bu gibi yerlerin havası çok saf, temiz olduğu gibi mahsulü de bol ve bereketli olur. Ağaçlık yerlerde yağmur daima muntazam ve süreklidir. Çıplak yerlerde ise seyrek ve geçicidir. Ağaçlar bir yandan köklerle suları topraktan alırlar, diğer taraftan da aldıklarının mühim bir kısmını yapraklarıyla buhar halinde havaya yayarlar. Bu itibarla ağaçlar hava ve toprak rutubetinin tanziminde mühim bir rol oynamakta ve sıtmanın âmili bulunan bataklıkların şekkölüne de mani olmaktadır.

Ormanlık yerlerin havasında her zaman böyle fazlaca su buharı bulunduğundan bu buhar soğuk rüzgârların tesirile derhal yağmur haline girer, onun içindir ki ormanların ziraate olan büyük hizmet ve münasebeti bakımından Fransızlar'ın şöyle bir darbu meseli vardır :

“Orman suyu, su çayırı, çayır hayvanı, hayvan gübreyi, gübre tarlayı, tarla ziraati, ziraat de medeniyeti yaratır..”

Ağaçlar ve onların bir araya gelmesile meydana gelen ormanlar ekinlere, bağ ve bahçe mahsullerine fena tesir yapan donlara, şiddetli rüzgârlara karşı mükemmel bir siper vazifesini gördükleri gibi derelerin, çayların, nehirlerin taşmasına ve sellerin husulüne de mani olurlar.

Vaktile memleketimizin bir çok dağ, tepe ve yamaçları ormanlık iken ağaçların kesilmesi, ormanların azal-

ması yüzünden bu gün maalesef yurdumuzun, hususiyle Orta Anadolu iklimi sertleşmiş, kuraklaşmış, yağmuru azalmış ve nihayet taşkın suları, dereleri, çayları da tehlikeli bir âfet halini almıştır.

Konya'da yazın hava suhnet derecesinin (38) santigrata çıkması ve kışın (— 30) dereceye kadar düşmesiyle beraber her üç - dört yılda bir kuraklığın, donların, rüzgârların şiddetle hüküm sürmesi ağaçsızlık, ormansızlıktan başka birşey değildir.

Ağaçların; ormanların bu maddî kıymet ve faydalarından başka ruhi ve bedîî te'sirleri de aşikârdır.

Ağaç denildiği zaman insanın içine bir ferahlık gelir. Güzel koku ve manzaralarile sinirlerimizdeki yorgunluğu giderir; Ruhumuza derin bir neşe ve inşirah verir. Yaprak ve çiçek açma zamanı kalpleri açar, dallarına konan bülbüllerin nağmeleri de zevkimizi okşar. Onun içindir ki tabii güzellikleriyle bir çok ressam ve şâirleri de teshir eder:

Ağaçlar bu ikinci cihan harbinin müthiş taarruz silâhı olan uçakların hücumlarına karşı da kıymetli gizleme vasıtasıdır. Şu halde memleketin ağaçlandırma işi yalnız sıhhat, iktisat, medeniyet ve ziynet işi değil; aynı zamanda Vatan, Millet işidir. Bu itibarla bir çok senelerin idrâk mahsulü olan bir ağacın, bir fidanın bir vatan yavrusu kadar kıymetli ve faydalı olduğunu anlıyarak bunu evlât gibi korumamız lazımdır.

Hakikatte tek bir ağaç orman değildir. Fakat ne de olsa az çok kıymeti vardır. Faraza köyde ihtiyar bir meşe, bir çınar ağacı o köy halkı için

bir âbide, bir tarihtir. Onun gölgesi ise köylü için bir birleşme ve dertleşme yeri olduğu gibi, yolcu için de bir konak, bir dinlenme yeridir.

Hülâsa: ağaçlar, ormanlar bir memleket için hayat, sıhhat ve servet kaynağıdır. Ağaçları, ormanları tahrip etmek kolaydır. Fakat çıplak bir hale gelen yerleri tekrar ağaçlandırmak için uzun seneler lâzımdır. Onun için vatanını seven her vatandaş iyice bilmeli ve iman etmelidir ki ağaç yetiştirmek ve onu korumak Millî bir borç, mukaddes bir vazifedir.

Atalarımızın (Yaş kesen baş keser) sözü, ağacın bir insan kadar kıymetli olduğunu veciz bir surette ifade etmektedir. Binaenaleyh ağaçların, en küçük körpe fidanlarına varıncaya kadar mukaddes bir varlık olduğunu ve yurdumuzda tek bir ağaç eksildikçe Millî servetimizden ve hayatımızdan bir zerre kayıp olduğunu bilmeliyiz.

Sayın yurtdaşlarım;

Bu gün beşeriyet ve hemen bütün medeniyet âlemi kanlı muharebeler, cehennemî ateşler içinde boğuşurken, şehirler, kasabalar, âbideler tamamen yıkılıp mahvolurken büyüklerimizin yüksek idare ve tedbirleri sayesinde bu gün biz; refah, sükûn ve huzur içinde memleketimizin güzelleştirilmesi için imar ve ağaçlandırma işleriyle uğraşıyoruz.

Bu itibarla bize bu günü yaratan Millî Şefimiz, Cumhuriyetimizin İnönü'nün yüksek huzurlarında ta'zimle eğilirken bu mübarek gününüzü, bayramınızı kutlar ve hepinizi saygıyla selâmlarım.

A T E Ş K I Z I

ALİ RIZA KORAP

En yakın dostum Dr. Reşit Süreya Gürsey, bana geçenlerde kendi eseri olan "Ateş Kızı," isminde nesir mecmuasının ikinci tabının yakında çıkacağını söyledi. Eserin ilk basılış tarihi 1928 olup, o zaman henüz müellif ile tanışmıyordum; fakat adını işitmiş, ve bir çok yazılarını okumuştum, amma, Ateş Kızının ancak ismini duymuştum, kendisini okumamıştım. Bu sefer müellifindeki tek nüshayı alarak okudum.

Ve anladım ki, Ateş Kızı, hayatın tâ kendisidir. Bütün bir ömrün, bütün bir mevsimin, bir günün, hattâ bir anın yaşanmış rengi ve dili var ondal.

Ateş Kızı, baştan başa bir renk ve bir dil: Orada güzellik.. ve bunun aşkı orada; orada hayatın acıları.. ve bunlara şefkat orada; Masum ruhlar.. ve onların tatlı rüyaları orada kolay elde edilen seadetlerin cıvıklığını anlatan mana da orada; tatlı yalanlar karşısında, onlara sahibinin de inanıp oyalanışını belirten sözler orada; başkalarının acılarına hiç bir karşılık beklemeden, kendini vererek karşısındakine seadet sunmağa çalışan insan orada; nihayet dünya kaygılarının fani değerlerini, daha doğrusu değersizliklerini anlatan şiir orada;

Orada safdil romantizmin değil de olgun realizmin tabiatı var; değil yalnız hoş baharlariyle, fakat hırçın fırtınalariyle, çarpınan yıldırımlariyle, saldıran dalgalarıyla ve o dalgaların

"kıymetli bir halının birbirleriyle imtizaç etmiş uçuk renkleriyle, ve boğan tufaniyle beraber tabiat hep orada!

"Ateş Kızı," bize hayâl imiş gibi geliyor. Bunun sebebi onun yaşanmasından yalnız tasarlanmış bir takım hülya anları olmasından değil, fakat bizzat hakikatin sert ve acı hamurunu, ruhun esiri (eteri), nesimi öziyle mayalayıp, bizim kalbimize bir kompirime gibi sunmasındadır. Gönümüz ve gözümüz, bunu nefis bir gıda gibi emiyor da buna inanamıyor. İşte hakikatin bize güzel bir hayâl gibi sunulmasındaki müveffekiyetin sırrı.

Kitaptaki "siyah göz bebeği," parçasında hakikat görünümüş: "Hakikat biziz," William James derki: "hakikat insanlar tarafından imâl olunur,". Gerçek de böyledir. İnsan olmasaydı hakikat de olmazdı ya. Çünkü hakikat, onu sezecek, onu arayacak bir yaratığa muhtaç. Ve hakikat evvelâ aranıp sonra bulunan bir cevher değil, fakat ilkin sezilip, neden sonra harıl harıl aranan, bazan yaklaşıyoruz gibi, bazan da yakalanıyor gibi bizi tatlı tatlı oyalayan bir nimettir.

Allahın cihanı yaratması bile sonunda bu kâinatta insanı vucuda getirip kendi hakikatini tanıtması içindir denir.

Yine "Siyah göz bebeği,"nde acı bir gerçeği telmih ederek dostluğun bir pazarlık gibi mütekabil menfaat ile tarifi. Zevcenin de "Zevcin eğlence abonesi," diye tarifi. Bütün bunlar

da acı bir vak'adır. Çünkü karısını eğlence bilen, dostluğu alış veriş metai ile bir sayanlar çoktur. Ve hattâ tediyesiz dostluk bulmak ta oldukça zordur. Cemiyette, kaçak mal gibi gizli değer taşıyan bu kanaatler arasında, idealist Feza, etrafındakilerce anlaşılamıyor, Bunun ızdırabını çekiyor.

"Bir tatlı intihar," isimli parçada da, eşyanın değerlerindeki izafilik daha doğrusu hercahil ruhumuza sindiriliyor. İlkin bize böbürlenmek fırsatı veren yeni eşyalarımız, zamanla, gözümüz onlara alıştıkça *bir varmış, bir yokmuş*, hattâ *varmış yokmuş* oluyor. O halde ölmeyen değer hangisi? İnsanlar elinde yuğurulup tabiatın uzaklaşmış sşya değil, her halde değer, tabiatın ve tabiiğin ta kendisindedir. Burada tabiiyet iki manada da yerindedir. Hem: natür hem de sun'iliğin zıddı olan tabiiyet tir.

"Yırtık potin," parçası da: bir mütaahhidin, bir zamanın çirkef ahlakıyla gıdalanmış küstah cür'eti.. Ve yırtık potinlere giren çamurlar ayakları dondururken, Istanbuldaki ve top yekun o zamanki bu memleketteki her şehrin yağmurlarda kışın biricik nasibi olan çamur ve batakderyası.. Fekat hele yine bir zamanki hâkimin bu burnu söküğü, tabanı delik potinli; fekat binlerce altunu istihkar edüp, bunları kendisine sunan bir temiz döğen doktora: "Fikren yorgun olduğundan emrazı akliyye tedavihanesine izami hakkındaki," hükmü, bizi ne kadar düşündürüyor.

"Bir menekşe,"deki garpli bir kızın, mutlak, hasbî, hiç bir zevk de beklemeden, sade başkasını mes'ut etmek iştiağı, ve bundan aldığı zevk. Ne yazık ki böyleleri insanlık içinde müstesnadır. İhtiyarın kendisine alâka gösteren kızıdan kaçmak isteyişi, ve kızın bunu sezişi ve ona: "Ben si-

zin için geldim, genç arkadaşınız için değil," deyişi, bazımızı karışık bir ruh muamması karşısında bırakabilir. Fakat bidahet kadar açık bir ruh hali var burada: Hasbî fedakârlık zevki.

İhtiyarlığı bütün düğümleriyle, bütün acıları ve dermansızlıklariyle bize tasvir eden müellifin en büyük başarısını burada görüyorum. Çünkü bu satırlar bugün değil bundan 17 sene evvel yazılmıştır. Gençliğinde ihtiyarlığın bu kadar canlı tahlili, başka ruhlara nüfuz edebilmek gücünden ileri gelir.

Sahne, ihtiyarın bir peygamber sözü ile nihayet buluyor: "Her kese, her kese bir damlacık olsun seadet!.."

"Bir tuhaf ruh," daki ruh, hürriyete karşı her şeyi feda eden gerçek kahramanı heykelleştiriyor. Kahramanlığı biz, çok defa, şu veya bu prensip uğrunda bir fedakârlık sayarız, fakat hahraman, hiç bir menfaat gözetmeden, bütün vasıtaları insani hedef için seferber eden seçkin ruhtur. Cem'iyet, hedefin esaleti ne olursa olsun kötü vasıtaları yine kötü sayar. "Çalmak," gibi kötü bir yoldan, laboratuvar kurup herkese deva ve şifa sunma aşkını gerçekleştirmeye çalışan asıl ruh, sırf hayvanlıklarına ve hayvanca hırslarına harcamak için milyonlarca çalan banger ve vezir hırsızları hatırlattığı zaman, buhranlı hükmümüze ışık veriyor.

Gerek yırtık potin, gerekse burada Dostoevski'nin "Cinayet ve Ceza," sindaki ruhu bir daha sezdim.

"Boş Kâğıdı,"nda şu insanların ayıp saydığı işleri, edebiyat ve medeniyetin yıldızlarına bulayınca ne güzel, ne şerefli bir kılığa soktuklarını "Şark ahlakının üzerine garbin fenni aşılınca yetişen armudun, tadındaki kekreligi, ve sevgili karısını, sefalet yüzünden boşamak zorunda kalanın

“Boş Kâğıdında, ki acı şikâyetleri, hazine mırıltıları... Bütün bunlar gözümün önüne seriliyor.

Eserde her hangi bir tezin müda faası var zannedenler bulunabilir. Fakat bu kitap şu veya bu fikri belirtmek için meydana gelmiş değildir. Sırf ruhun dalgalı akışının, - bir dere nasıl ki yatağını kendi çağlıtları içinde çiziyorsa, böyle bir akışın - şırıltılarından vücut bulmuştur. Bu derede biz, bir çok fizik kanunlarla kucaklaştığımızı görürüz. Fakat dere bunları göstermek için bu manzarayı almış değildir.

Biliyoruz ki nesir de bir şiir olabilir. Nesrin şiriyeti nazımdan daha zordur, fakat mümkündür. “Ateş Kızı,” nesrin şiiri. Sahifeler arasında çok güzel buluşlar ve orijinal tabirler var.

Sesimizin üzerinde raks edenler, ruhumuzun tellerile figan şarkısını çalarak oynayanlar.. Vücuda iğnelerle

gergef işleyen doktorlar.. Ömrün son günlerini bir Kur'an gibi okumalar... Fecrin bir yelpaze gibi, yavaş yavaş bahçesini açması... Ölümüne gidenlerin ağaç kabuğuna oydukları adlarla bırakmak istedikleri âbideler... Soğuktan çamurların heykel, suların çiçekli birer billur oluşu.. Ve bunların, tayın hoplıyan iskarpinlerinin altında gevrek beyaz börek gibi kıtırdayışı. Selâhhanesinin çayırında işsiz işsiz esneyen öküzlerden farksız şu insanların hali.. Hırsız bangerlerin el ve ayaklarına bağlanacağı yerde göğüslerine takılan altın zincirler...

İşte meramımızı anlatmaktan henüz âciz kelimelerin yerini dolduran buluşlar..

Eserde, gözümüze biraz fazlaca çarpan “ah,” gibi edatlar varsa da bunların çoğunu yeni tabında “evet,” yapıvermekle, bir kısmını da kaldırarak hiç mesele kalmaz.

BUGÜNÜN KONUSU IRK (1)

Dr. İ. H. ALADAĞ

Son senelerin en aktüel mevzuu hiç şüphesiz ırk meselesi olmuştur. Bu mefhum bazan bir bayrak gibi elde ve yukarda, bazan bir düşman gibi yerde ve değersiz bir şekilde kıymet ve mahiyet değiştirdi. (İrkî ellerinde bir bayrak gibi tutanlar, topluluğa gelen bütün fenalıkları) mensub oldukları kavmin başka kavimler tarafından bozulmasında ve bu yabancı kavimlerin aşağılık oluşlarında bulmuşlardır. Bu kötülüklerin giderilmesi ancak kavmin ıstıfa ve hıfzı için temin ile mümkün olacağı söylenilmiştir. Irkların leh ve aleyhindeki

(1) — Bizde çok defa ilmin metodu değil de mutaları ithalât metaidir. Bilhassa içtimai ilimler sahasında olanlar ki bunların metodlarından bile şüphe etmek lâzımdır. Yine çok defa bu ilimlerin hususi maksatlara hizmet ettirildiğini maalesef görüyoruz. Son senelerde ırk mevzuu ve benzeri üzerinde bizde de bir sürü kitap çıktı. Bunların birisi Dr. Muzafer Şerif başoğlunun çıkardığı Irk Psikolojisi, diğeri M. Turhan'ın tercüme ettiği Irk Psikolojisi'nin durumu. İkincisini henüz elde edemedim. Birinci dikkatle okunması bir çok hususlarda şart olan bir kitaptır.

Aynı konulara temas eden başka kitaplar da çıktı. Meselâ :
Hayvan ve insanda kan grupları Dr. N. Onur
İçtimai biyoloji. Dr. Sadi Irmak
Veraset Dr. Sadi Irmak
Türkçülüğün tarihi. . . Hüseyin N. Orhon

tarafı bugun milyonlarca insanın hayatına bu mevzuu perde yaparak kıymaktadırlar. Bu kadar köklü ihtiras, ızdırıp ve ihtilâllere sebep veya perde olan bu mefhum nedir? Basit tarifile; ırklar aynı kanı taşıyan, aynı soydan gelen beden ve karakter benzerliği gösteren içtimai topluluklardır. Ve her ırk diğerlerinden ruh ve bedence ayrılan hususi vasıflar taşır. Meselâ : görme, işitme, idrâk, zekâ, heyecan, reaksiyon, cürme temayül ilâahiri gibi hususlarda birbirlerine uymazlar. Acaba bu böyle midir?

Bu gün hiç bir tarafında kan vahdeti gösteren tek bir millet mevcut olmadığı gibi, beden yapısı bakımından da aynı millet içinde bir birine uymayan tiplere pek çok rastlanmaktadır. Ruhî âleme gelince burada da ilmen herhangi bir kavim lehinde müsbet bir hükme varılmamıştır. Bir İngilizin idrâkile bir Hindunun idrâki arasında mahallî imkân ve şartlara göre bir fark görülmektedir. Şu halde acaba ırk yok mudur?

Niçin Arnavudu inad, Yahudiyi hesabı, İngiliziyi soğuk, Çingeneyi gamsız biliriz? (2) Gerek müsbet, gerek

(2) — Acaba bunlarda hakikat hissesi yok mudur?

menfi manada siyaset yapanlar ne derlerse desinler ırk vardır. Ve onun hususiyetleri olacaktır. Bunun aksini iddia etmek veraset ve tabiat kanunlarına karşı gelmektir.

Yalnız meselenin ortaya atılış şekil ve sebepleri yanlıştır. Irk, millet teşekkülünde yalnız ve tek unsur olmadığı gibi tamamiyle saf ideal ırk bu gün mevcut değildir de ondan. Buna rağmen ilmi manada kan ve beden bakımından vahdet göstermeyen milletler diğerlerine nazaran müsterek başka vasıflar gösterirler. Acaba bu neden?

Bu coğrafiya, tarih, mukadderat

iştirakile dil ve kültürün insanların âlemini olduğu kadar yapısını da yarattığındandır. Bunu inkâr tarihi inkâr olur. O halde her millete diğer milletten ayrılan ayrı bir maya vardır. Bu maya millet içindeki ırkı ve müktesep vasıf ve enerjisini kaybetmedikçe o millet genç ve hayata hak kazanmış demektir. Bütün bunlara rağmen her millet bulunduğu şartlara göre fikir âlemini koruyor. Maksadımız başka milletlerin kendi realitelerine göre yürüttükleri iddialara habersiz âlet olmaktadır. Diğer taraftan insanlık ve hürriyet namına, yüksek ırk namına, insanlığı kıra, sömüre dursun doymıyan devler?...

Anadolu Hristiyanlarından İslâm ve Türk Adları İsimli Yazımıza Ek

M. MES'UD KOMAN

Mecmuamızın üçüncü sayısında çıkan (Anadolu Hristiyanlarında İslâm ve Türk adları) başlıklı yazımızda Anadolu'da İslâm ve Türk adları taşıyan Rum ve Ermenilerden bahsetmiş ve Konya mahkemesi sicillerinden onsekiz doküman vermiştik.

Son günlerde elimize "Konya Sillesinin," Kozyaka semtinde eski bir kilisenin tamirine ait bir vesika geçti. Bu vesikada da kilisenin tamirini isteyen Hristiyan cemaatinin Türk adları kullandığını gördük.

İlk yazımıza ek olmak üzere bu vesikanın aynen neşrini faydalı bulduk. Hristiyanlar tarafından kullanıldığı için olacak ki Arslan = آرسلان, Husrev = خسرف, Murad = مرط, Hacı = آجی şeklinde yazılmıştır.

1309 senesinde Konya'da İdadi mektebi müdürlüğünde bulunduğu zaman Sillede bir hristiyan nikâhına davet edilen ihtifalci merhum Ziya bey, nikâh esnasında papazın fasih bir Türkçe ile Hazreti Mesih'in mucizatını zikrederek gelin ve güveyi takdis ettiğini "İstanbul ve Boğaziçi," adlı eserin ikinci cildinde söylüyor.

Sillede Rum harflerile Türkçe olarak yazılmış bir kaç kitabe de gördük ki bunları da sırası gelince neşredeceğiz.

Aşağıya koyduğumuz vesikada adı geçen Karaman Valisi İbrahim Paşanın, Vezir Recep paşa kethudalığından yetişme Vezir İbrahim paşa olması muhtemeldir. Bu zatın Kedhudası Ömer Ağaya ait bir mezar taşına

Konya'da Şemsi Tebrizî kabristanında rasgeldik.

الامر كما ذكر فيه بمقه الفقير اليه عزه وتعالى شانه

السيد ابراهيم المولى خلافة المحمية بقونيه
غفرله

بندة آل احمد

ابراهيم

شهادة صحة مصدقة

Medinei Konya nevahisinden Sudirhemi nahiyesine tabi merhum ve mağfurün leh Sultan Alâüddin tabeserah evkafı kuralarından Sille nam kariyede ehli zimmât kefare reayasından راضوا هذا السفر Yori veledi Yarı ve İstirati veledi Arslan ve Todori Keşiş veledi Hüsruf ve Bayram veledi Mirat ve Menayıl veledi Deveci ve Mihayel veledi Ayvaz ve Bekli veledi Vasil ve Yanye veledi Karlı ve İstrati Keşiş veledi Arslan ve Hızır veledi Yağmur ve Vasil veledi Todori ve Acı Arslan veledi Bayram ve Gözme Keşiş veledi Köstendil ve Andon Keşiş veledi Sava ve İstrati Keşiş veledi Arslan nam zimmiler ve sairler ve sairleri meclisi şeri hatir lazimüttevirde her biri takriri kelim ve tabiri azmimeram idüp kariyei mezburede Koz-yaka nam mahalde vaki استرجقوز demekle maruf kinisemiz fethi hakani-den beru yedimizde terk olunmuş kinisei kadimemiz olup mürürü eyyam ile bazı mahalleri münhedim ve kubbe ve divarları çatlayup müşrifi harab

olmakla bir kariyede vakı kinisei kadimeb hara oldukta ol kariye zem- mileri kinisei merkumeyi vazı kadimi üzre nenne ziyade etmeksizin emri sultanı ile tamire kadir olurlar mı elcevap Allahu âlem olurlar deyu yedimize verilen fetevayı şerife mu- cibince tamire mesağı şerî olmağla canibi şer'den badelkeşif tamire muhtac olan mahallerin vazı kadimi üzere bermucibi fetevayı şerife bilâ tevsi ve lâterefi tamir ve termimine kimesne mumanaat etmemek babın- da yedimize ihsan buyurulan emri alişan mucibince bâdel keşif tamirine izin verilmek matlubumuzdur dedik- lerinde canibi şeri kavimden imtisa- len liemrûlmuali kariyei mezburede mahalli merkumda vakı kinisei mez- furenin üzerine varup hâlâ eyaleti Karaman valisi düsturu mükerrer- müşiri mufahham veziri ruşenzamir devletlu saadetlu Esseyid Elhac İbra- him paşa edam allahu tealâ iclâlehu tarafı bahır'ıl şereflerinden irsal buyu- rulan fahrul eşbah elhac Mehmed ağa ve mimarbaşı elhac Mustafa ve sair ziliseferde mesturulesami müslümin ile kinisei mesfurenin derun ve bi- runüne nazar olundukta kinisei mes-

furenin şark tarafında vakı köşeden arzan beş zira ve tulen sekiz zira divarı ve garb tarafında vakı' köşeden arzen üç ve tulen yedibuçuk zira divarın ve cenub tarafında arzan altıbuçuk ve tulen yedibuçuk zira divarın ve arzan bir zira ve tulen birbuçuk zira' taş kemer kapu bilcu- me çatlayup tamire muhtaç ve kini- sei mesfurenin bilcümle taş saçakları dahi tamire muhtaç ve derunünün kadimden olan beyaz sıvaları dökü- lüp tecdide muhtac ve derununde mevzu tahtaların bazısı kırılıp ve bazısı köhnelelup tamire muhtaç ol- duğunu badel muayene zilî seferde muharrerülesami müslimin kinisei merkume fethi hakaniden beru keferi mesfure yedlerinde terk olunmuş kini- seyi kadimeden olduğunu ihbar etme- lerile kinisei merkumenin marüzzikir mehzillerinin ve بىمار المنهدمة منها bila na- kil velâ tevsi velâ terfi mazmunu üzere verilen fetevayı şerife ve em- ri âli muciblerince vazı kadimi üzere bilâ ziyadetin velâ noksan tamir ve termime keferi mezburune suvbi şer'den veziri müşarülileyh marifetiy- le izn ve ruhsat birle mavaka bittaleb ketub olundu.

في اليوم الحادى عشر من شهر المحرم الحرام لسنة احدى و اربعين مائة والف

Şuhudülhaf:

Abdürrahman Halife ibni
Mehmed ef. elhatib

Elhac Ali bin Hacı Ivaz

Elhac Ebubekir bin
Hasan

Elhac İbrahim bin
Ahmed

Esseyid İbrahim Çelebi bin Mustafa

Molla Ali bin Hacı
Mustafa el imam

Elhac Mustafa bin Hacı Ali

Elhac Osman Ağa ibni
Ishak

Hamza Beşe ibni
Hüseyn Beşe

Ömer Beşe ibni Mustafa

ve gayrihim

AMATÖR SAYFASI

23 NİSAN

Bu gün Ankaramızdan yükselen bir gür sesin,
Yurda yeniden hayat kattığı büyük gündür!
Bu gün; vatanımızda kana kana herkesin,
Egemenlik zevkini tattığı büyük gündür!

Hürüz şimdi biz artık; hürdür sevgili vatan
Kutlu olsun Millete her yıl 23 Nisan

Zincirlerle bağlanmış, esir edilmişken dün
Bu gün; şanlı ırkının birden costuğu gündür!
Bu gün; O yüce başbuğ: Ata'nın, İnönü'nün,
Yurdumuzu kurtarmak için koştuğu gündür!...

Hürüz şimdi biz artık, hürdür sevgili vatan
Kutlu olsun millete her yıl 23 Nisan!...

Egemenlik aşk'ına her Türk bugün kanıyor,
Onun parlak güneşi her alında yanıyor.
Adımızı her millet saygı ile anıyor,
Savaş ile barışta bizi, eşsiz tanıyor...

Hürüz şimdi biz artık, hürdür sevgili vatan
Kutlu olsun millete her yıl 23 Nisan!...

FÂKİR USMAN

DERGİLER ARASINDA

HALKEVLERİ DERGİLERİ

« Ülkü »

Millî Kültür Dergisi "Ülkü,"nın 59. sayısında (Halkevleri) başlıklı konuşmasında Suut Kemal Yetkin :

"Geçen ay, Halkevlerinin kuruluşunun onikinci yıldönümü, yurdun her yerinde kutlandı. O gün göğüslerimiz yalnız mutlu bir günün sevinciyle değil büyük bir başarının övüntüsüyle de doldu:,, diyor ve :

Onüçüncü yıla girerken evvelki yılların sayısına 12 Halkevi ile 143 Halkodası daha kattığımızı, bu Evlerde matlup inan ve heyecanın yaratılmakta olduğunu, geleneklerimizin bu Evlerden ruhlarımıza süzülmekte bulunduğunu, yine bu evlerde millî olan değerlerin yanında garbın gerçek değerlerine de yer verildiğini ve bilhassa örnek Halkevimizde bunların numunelerini görmekte olduğumuzu, garbın bu gibi eserlerini benimsememize engel olmadığını ve olmaması lâzım geldiğini, diğer Halkevlerinde de böyle değerlere yer verildiğini bir misalle belirttikten sonra konuşmasına şöyle devam ediyor :

"Halk ruhundan doğan evlerimiz halkın kendi öz evleridir: Düğünler, dernekler Halkevlerinde yapılır, konferanslar ve konserler orada verilir,

sergiler orada açılır, büyüklerimiz orada anılır, büyük günlerimiz orada kutlanır.

Halkevleri neşenin, birliğin ve yapıcılığın kaynaklarıdır. Yarının her bakımdan yaratıcı Türkiyesinin temelleri bu evlerde atılmıştır.

Biz bu evlerde neler yapıldığını gördüğümüz için övünüyor ve daha neler yapabileceğimizin sevinciyle doluyoruz.,,

« Ün »

118, 119, 120. sayıları bir arada çıkan ve Ispartalıların trene kavuştuğu 26 / Mart / 1936 gününe ait Reisi Cumhurbaşnuzun Ispartalılara hitabederken alınmış bir fotograflarını ve o mutlu günde irad buyurdıkları hitabeyi de taşıyan Ün, vilâyetinin yetiştirdiği değerlerin imzalarını kendisinde toplıyabilmiş dergilerden biridir.

Kemal Turan, Kâzım Aydar, Neşet Köseoğlu, Dr. Neşet Çağatay, Hâmit Dereli, Tevfik Tıgılı, Naci Kum, Salahaddin Ezen Nezahet Öztürk, Kemal Ahmet Aru imzaları yazılarını ekseriya Isparta ve muhitine tahsis etmektedirler. 5, 6, 7, 8, 9, 10. cildlerinin fihristini de bu sayılarına almış bulunan bu dergiyi de okuyucularımıza tavsiye ederiz.

« Çorumlu »

Çorumlu sayfalrının en çoğunu kendi muhitine ayıran dergilerden biridir. Eşref Ertekin, Neşet Köseoğlu, L. Ünsal ve 45. sayıda imzasına tesadüf edemediğim Nazım Tombuş Çorumun en çok içinde kalan imzalıdır. Daha bir çok değerli yazılarla yayımlanan bu küçük derginin de görülecek dergilerden olduğunu okuyucularımıza söylemek isteriz.

« Kitaplar »

(İngiliz Edebiyatı Etüdleri)

Yazanlar : Muhtelif imzalar, Tülin Kitabevi neşriyatından, İstanbul Halk Basımevi, 1943.

Kitabın bir ilmi etüdden ziyade İngiliz edebiyatını anlatan ve ana çizgilerini belirtmeğe çalışan bir eser olduğunu ilk yaprağı cevirdiğimiz zaman görülen bir nottan anlıyoruz. Yaprakları çevirmeğe devam edelim :

İngiliz Edebiyatının Ruhu, İngiliz Edebiyatında Mizah, İngiliz Edebiyatında Keder, İngiliz Edebiyatında Sergüzeşt, İngiliz Edebiyatında Aşk (Prof. A. K. Mc Ilwraith), Geoffrey Chaucer (Nurettin Sevin), Gotik Uslubun İhyası (Prof. C. E. Bazell), Rönesans Şiiri ve Modern Lirik'in Menşei (F. L. Billows), Shakespeare ve İngiliz Ruhu (A. R. Humphreys), Shakespeare (J. Curgenvin), Romantik uyanış (Orhan Buriyan), İngiliz Halk Şiiri (Prof. A. K. Mc Ilwraith), Modern İngiliz Şiir, Tiyatro ve Romanı (A. E. W. F. Tomlin) konularıyla karşılaşırız.

İnsan, eseri okuyup bitirdiği zaman bütün milletlerin edebiyatını böyle topluca veren kitapların birbirini takip etmesini candan istiyor.

Okuyucularımıza bu eseri tavsiye ederiz.

HALKEVİ FAALİYETLERİ

Abdülhak Hâmit Tarhan için bir toplantı yapıldı, «Eşber» piyesi temsil edildi

Geçen Nisanın 12 inci çarşamba günü saat 21 de evimiz sinema ve konferans salonunda büyük şâir Abdülhak Hâmit Tarhan'ın ölümünün yedinci yılı münasebetile bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda idare şefleri, muallimler, halktan mürekkep bir kalabalık vardı. Ev Reisi, Hâmid'in edebiyatımıza yaptığı büyük hizmeti anlatmış ve merhum hakkında vaktile Fikret'in yazdığı bir şiiri okumuştur. Kız Muallim Edebiyat öğretmeni İsmet Yurtman, Hâmid'in eserleri üzerinde bir tahlilde bulunmuş ve Kuleli Lisesi Felsefe öğretmeni Ali Rıza Korap, Hâmid'in hayatını ve edebî hüvviyetini anlatmıştır. Müteakiben Erkek Lisesi talebesinden bir gurup şâirin Eşber piyesinden iki perdeyi muvaffakiyetle temsil etmişlerdir. Bu arada Lise Edebiyat öğretmeni Mustafa Dayıoğlu Eşber'in kıymetini tebarüz ettirmiş ve büyük şâirimiz hakkında yapılan tenkitleri anlatmıştır.

Toplantı geç vakte kadar devam etmiştir.

23 Nisan münasebetile Halkevi Çocuk Kulübünün Müsameresi

Evimiz temsil komitesine bağlı çocuk kulübümüz tarafından 23 nisan çocuk bayramı münasebetile geçen

salı günü saat 17 de evimiz sinema salonunda bir müsamere verilmiştir.

Müsamerede memur, muallim, halktan mürekkep büyük bir kalabalık vardı. Küçüklerimiz, muhtelif oyunlar, küçük ritmik danslar, temsiller ve mandolin konseri, sair muhtelif oyunlar vermişler ve hazır olanların samimî takdirini kazanmışlardır.

Muhtelif ilk mektep çocuklarından mürekkep olan bu teşekkül esasen her hafta evimiz salonuna toplanarak müzik, temsil, çocuk hikâyeleri ve sair çocuk terbiyesine müteallik hareketler yapmaktadırlar.

Karaman'da Temsil ve Futbol Maçı

Halkevimiz Temsil kolu ile Bölge Beden terbiyesi ve spor kolumuzdan mürekkep (33) kişilik bir kafilâ başlarında Halkevi Reisi B. Muhlis Koner ile Temsil kolu Reisi ve bölge Başkanı Sabit Cinol olduğu halde geçen cumartesi günü trenle Karaman kazasına gitmişlerdir.

Kazada iki gün kalınmış temsil kolumuz iki akşam (Şeriatçısı) piyesini temsil ettiği gibi pazar günü de Karaman İdman yurdu ile bölge arasında bir futbol maçı yapılmış ve birer golle berabere kalınmıştır.

Halkın gerek temsil ve gerek maçlara gösterdiği rağbet fevkalâde idi.

Evimiz, zaman zaman vilâyetin daha iç kazalarına giderek bu kabil temsil ve spor hareketleri yapacaktır.

Bugün çıkmakta olan Halkevleri dergilerinin listesi

DERGİNİN ADI	ÇIKARAN HALKEVİ
Taşpınar	Gaziantep
Çorumlu	Çorum
Doğuş	Kars
Erciyeş	Kayseri
Fikirler	İzmir
Gediz	Manisa
Görüşler	Adana
Halkevi	Eskişehir
İnanç	Denizli
İnan	Trabzon
Karacadağ	Diyarbakır
Karaelmas	Zonguldak
Kaynak	Bahkesir
Konya	Konya
Ondokuz Mayıs	Samsun
Taşpınar	Afyon
Türk Akdeniz	Antalya
Ün	Isparta
Uludağ	Bursa
Yeni Türk	Eminönü
Halk bilgisi haberleri	Eminönü

İMTİYAZ SAHİBİ: Halkevi Reisi M. MUHLİS KONER
U. neşriyatı idare eden: Avukat ve öğretmen MİTHAT ŞAKİR ALTAN

YENİ KİTAP BASİMEVİ—KONYA 1944